

พระพุทธศาสนา

ศาสนาแห่งประเทศไทย

๐ ขอนอบน้อมนมัสการพระพุทธองค์ผู้ทรงประกาศความจริง
เรื่องความหลุดพ้น อันเป็นความจริงที่ยั่งยืนตลอดกาล
แก่เราทั้งหลาย ๐

ขอนอบน้อมนมัสการพระธรรม คือคำสั่งสอนของพระ
พุทธองค์ ซึ่งได้ (เป็นเครื่อง) ทำให้เราทั้งหลาย
ได้ทราบชัดถึงธรรมชาติแห่งชีวิต

ขอนอบน้อมนมัสการพระสงฆ์ คือหมู่แห่งพระภิกษุ ผู้
ธำรงรักษาพระธรรมไว้ และได้ปฏิบัติตามพระธรรมนั้น
ตลอดมา

ห้องสมุดวัดเขาบางทราย

เลขทะเบียน ๐๐๑๑๓

เลขเรียก BD ๙ ๖๑๐

พระพุทธศาสนา
ศาสนาแห่งประเทศไทย

แปลจาก

BUDDHISM — The Religion of Thailand

WFB Books Series

No. 8

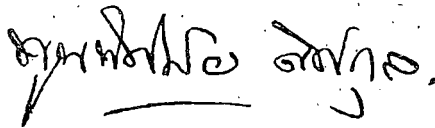
คำนำ

ในการจัดพิมพ์ครั้งที่ ๒

พระพุทธศาสนา—ศาสนาแห่งประเทศไทย ซึ่งจัดพิมพ์
ขึ้นเป็นเอกสารในชุด WFB Books Series เล่มนี้จัดพิมพ์ครั้งแรก
เมื่อ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๑๐ ปรากฏตามคำนำครั้งที่ ๑ นั้นแล้ว
ในการพิมพ์ครั้งที่สองนี้ ด้วยความนิยมยินดีอนุเคราะห์ของ

คุณบรรจง อรรถจินดา

บ้านเลขที่ ๒๔๒ ขอยโธแก้ว พระราม ๖ พระนคร
ให้จัดพิมพ์ขึ้นจำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม เป็นอนุสรณ์ศรัทธาเนื่องใน
วันบรมข ๖ พฤศจิกายน วันเกิดครบ ๕ รอบ เพื่อสนับสนุน
งานเผยแพร่พระพุทธศาสนาตามเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ของ
องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก นับเป็นบุญกิริยาวัตถุที่มุ่ง
บำเพ็ญเพื่อปรารถนาสร้างสันติสุขในมวลมนุษยชาติ สมควรแก่
การสรรเสริญโดยแท้ จึงขอบันทึกคำขอบขอบคุณไว้ในที่นี้.

(หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล)

ประธาน

องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก

คำอุทิศ

วันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๐ เป็นวันครบรอบอายุ
๖๐ ปีบริบูรณ์ของข้าพเจ้า เป็นวันสำคัญในชีวิตเวียนมา
ถึง ข้าพเจ้าจึงบำเพ็ญกรณียกิจการกุศลตามสมควร คือ—

๑. สร้างพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดหน้าตัก
กว้าง ๑ เมตร ๘ เซนติเมตรหนึ่งองค์ ถวายไว้ใน
พระบวรพุทธศาสนา

๒. จัดพิมพ์หนังสือว่าด้วย การทำวัตรเช้า เย็น
ฉบับของพุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรม
ราชูปถัมภ์ ซึ่งมีคำแปลเป็นภาษาไทย ทำให้เข้าใจ
ความหมายของภาษาบาลีที่สวดกันมาเป็นอย่างมาก
เป็นเหตุให้เกิดปิติ สมาธิและปัญญา

๓. จัดพิมพ์หนังสือ “พระพุทธรูปคำสอน—คำสอน
แห่งประเทศไทย” ฉบับขององค์การพุทธศาสน
นิคมสัมพันธ์แห่งโลก เพื่อสนับสนุนงานเผยแผ่
พระพุทธศาสนาตามวัตถุประสงค์ขององค์การฯ ซึ่ง
ปัจจุบันชาวพุทธไทยเป็นผู้บิหาร และสำนักงาน
แห่งใหญ่ตั้งอยู่ในประเทศไทย

หนังสือทั้ง ๒ เล่มดังกล่าวนี้ ได้พิมพ์ขึ้นเป็นธรรม
บรรณาการแจกจ่ายแก่ผู้สนใจในพระพุทธธรรมจะได้ไว้เป็นคู่มือ
ปฏิบัติอันถูกต้องสืบไป

บุญกุศลเจตนาที่ข้าพเจ้าได้กระทำด้วยศรัทธาอันบริสุทธิ์
ทั้งในขออุทิศให้แก่บูรพการีทั้งหลาย มีบิดา มารดา อาจารย์ ผู้มี
พระคุณตลอดจนเพื่อนร่วมทุกข์ทั้งปวง พึงได้รับอนุโมทนา
กุศลส่วนนี้โดยถ้วนทั่วกัน เทอญ.

นางบรรจง อรรถจินดา

๒๔๒ ซอยโพธิแก้ว

ถนนพระราม ๖ จังหวัดพระนคร

๖ พฤศจิกายน ๒๕๑๐

คำนำ

(ในคราวพิมพ์ครั้งที่หนึ่ง)

หนังสือเรื่อง พระพุทธศาสนา-ศาสนาแห่ง
ประเทศไทย เล่มนี้ เกมเขียนขึ้นเป็นฉบับภาษาอังกฤษเพื่อ
เผยแพร่พระธรรมอันประเสริฐแก่บรรดาอาคันตุกะผู้เดินทาง
ผ่านเข้ามาสู่ประเทศไทย ดินแดนที่เทอศุทูนพระพุทธศาสนา
เป็นศาสนาประจำชาติ ปรากฏว่าเมื่อพิมพ์ขึ้นครั้งแรก
จำนวน ๕๐,๐๐๐ ฉบับ ได้มอขถวายเจ้าอาวาสพระอาราม
ต่าง ๆ แก่สำนักงานท่องเที่ยวและโรงแรมใหญ่ ๆ ไว้ทำ
การแจกเป็นธรรมบรรณาการ และขณะเดียวกันก็ได้ส่งไป
ให้สถานเอกอัครราชทูตไทย รวมทั้งให้นักเรียนไทยใน
ต่างประเทศด้วยนั้น เห็นได้ชัดว่าเอกสารเล่มนี้เป็นที่นิยม
ยินดีอย่างแพร่หลาย และอาจจะต้องพิมพ์ขึ้นใหม่เป็นครั้งที่
สองภายในเวลาอันไม่ช้านัก

ผู้ประพันธ์ คือ ดร. ทักลาส เอ็ม. เบินส์ เป็น
จิตแพทย์ชาวอเมริกัน โดยได้ผ่านต้นฉบับให้เจ้าประคุณ

ท่านผู้รู้ และท่านอาจารย์ทางพุทธปรัชญาฝ่ายไทย
อนุเคราะห์ตรวจแก้และตัดเติมแล้ว จึงออกมาเป็นรูปเอกสาร
ที่กระทรวงวัฒนธรรมจัดทำขึ้น บัดนี้ อาจารย์ศิริ พุทธศุภร์ บรรณา-
ธิการวารสารภาษาอังกฤษราย ๒ เดือน ขององค์การพุทธ
ศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ได้จัดทำขึ้นเป็นภาษาไทย โดย
วิธีเรียงความ ให้ผู้อ่านเข้าใจในสพระธรรมง่ายขึ้น แต่
ก็ไต่พยายามรักษา สำนวนเดิมของผู้ประพันธ์ไว้ โดยตลอด
ปรากฏตามคำชี้แจงในการแปลของผู้แปล ซึ่งได้ตีพิมพ์ไว้
ในเล่มนี้แล้ว จึงย่อมยังประโยชน์ให้ยังเกิดแก่ผู้สนใจ
ศึกษาพระพุทธศาสนา, ศาสนาประจำชาติไทย ได้อาศัย
เทียบคำแปลภาษาไทยในเล่มนี้ กับเอกสารต้นฉบับภาษา
อังกฤษเดิม ซึ่งยังพอมีรับแจกได้ที่สำนักงานเลขาธิการ
ขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก เลขที่ ๔๑ ถนน
พระอาทิตย์ พระนคร.

งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทั่วสากลพิภพนี้ ดำเนิน
อยู่ในวัตถุประสงค์ประการหนึ่ง ขององค์การพุทธศาสนิก
สัมพันธ์แห่งโลก ซึ่งขณะนี้ สำนักงานแห่งใหญ่ตั้งอยู่ใน

ประเทศไทย โดยที่ประชุมใหญ่มิมีมติเป็นเอกฉันท์แต่ทั้ง
หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ทิศกุล เป็นประธาน ตั้งแต่ พ.ศ.
๒๕๐๑ เป็นต้นมา ในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ สมควร
จะแถลงไว้ด้วยว่า นอกเหนือจากอาศัยความสามารถ
ของผู้ประพันธ์และผู้แปลทั้งเอี่ยมมานั้นแล้ว ยังได้อาศัย
พระศรัทธาของหม่อมเจ้าหญิงนิภาสวัสดิ์ จิระประวดี ประ
ทานพระอนุเคราะห์ที่ถวายเจตนาบริสุทธิ์ ในการทรงสนับสนุน
กิจกรรมขององค์การ นับเป็นบุญกิริยาวัตถุที่ทรงบำเพ็ญ
และบำเพ็ญเพื่อสร้างสันติสุข ในมวลมนุษยชาติโดยแท้
สมควรแก่การยกย่องสรรเสริญชั่วนิรันดร์

1/๑๗๖๖๖๖

เลขาธิการกิตติมศักดิ์

องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก

คำชี้แจงในการแปล

๑. ข้อความในวงเล็บที่เป็นภาษาไทย ซึ่งเรียงด้วยตัวเอนนั้น เป็นส่วนที่เพิ่มเติมเข้ามา เพื่อให้ได้ความสละสลวยหรือชัดเจนขึ้น ทั้งนี้เพราะข้อความเหล่านั้น แม้จะได้ความที่และชัดเจนแล้วในภาษาอังกฤษ แต่ถ้าแปลเป็นภาษาไทย เท่ากับข้อความเดิม ก็อาจไม่ได้ความชัดในภาษาไทย

๒. ภาคอธิบาย ซึ่งพิมพ์ด้วยตัวเอนไว้ท้ายหน้านั้น ก็เป็นส่วนที่เพิ่มเติมเข้ามา เพื่อเป็นการอธิบายประกอบข้อความในตอนนั้น ๆ ให้พิสดารขึ้น ทั้งนี้เพราะผู้แต่งในภาคภาษาอังกฤษต้องการแต่งอย่างรวบรัด และให้ครบทุกแง่ทุกมุมเท่าที่จะเป็นไปได้ภายในเนื้อที่อันจำกัด ข้อความบางตอนจึงอาจจะห้วนไปและอาจทำความเข้าใจผิดให้เกิดขึ้นได้ สำหรับผู้เริ่มศึกษาที่ยังเข้าใจไม่ตลอด

๓. ในการแปลข้อความที่เป็นพุทธพจน์ ซึ่งอ้างจาก
พระไตรปิฎก ผู้แปลไม่ได้ถ้อยข้อความในภาษา
อังกฤษเป็นหลักเสมอไป เพราะบางครั้งเมื่อรู้สึก
ว่าประโยคภาษาอังกฤษมีเนื้อความค่อนข้างมัว
ก็ต้องอาศัยสอบทานจากพระไตรปิฎกฉบับของ
ไทยด้วย ซึ่งในบางครั้งก็ยังมีใจความไม่ค่อย
กระจ่างเช่นเดียวกัน ในกรณีเช่นนี้ก็ต้องอาศัย
สอบจากอรรถกถาอีกทอดหนึ่ง

๔. ผู้แปลขอขอบคุณอาจารย์ พร รัตนสุวรรณ แห่ง
สำนักคันถวาทาทางวิญญาน ผู้ได้กรุณาช่วย
ค้นหาที่มาของพระพุทธรูปบางตอนจากพระ
ไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เพื่อเทียบเคียงกับ
ข้อความภาษาอังกฤษบางตอน ตลอดจนได้
ได้ช่วยสอบทานจากอรรถกถา และให้แง่คิดใน
การทำเชิงอรรถบางข้อไว้ ณ ที่นทว.

ผู้แปล

ขอนอบน้อมนมัสการพระพุทธองค์ผู้ทรงประกาศความจริง
เรื่องความหลุดพ้น อันเป็นความจริงที่ยั่งยืนตลอดกาล
แก่เราทั้งหลาย

ขอนอบน้อมนมัสการพระธรรม คือคำสั่งสอนของพระ
พุทธองค์ ซึ่งได้ (เป็นเครื่อง) ทำให้เราทั้งหลาย
ได้ทราบชัดถึงธรรมชาติแห่งชีวิต

ขอนอบน้อมนมัสการพระสงฆ์ คือหมู่แห่งพระภิกษุ ผู้
ธำรงรักษาพระธรรมไว้ และได้ปฏิบัติตามพระธรรมนั้น
ตลอดมา

พระพุทธศาสนา

ศาสนาแห่งประเทศไทย

ในระยะ ๒-๓ ปีมานี้ ชาวตะวันตกที่เข้ามาเยี่ยมเยียนประเทศไทยได้มีความสนใจในศาสนาพุทธอันเป็นศาสนาประจำชาติของเรามากขึ้นทุกที โดยมากก็มักจะถามกันว่า “พระพุทธเจ้าเป็นใคร พระองค์สอนอย่างไร ชาวพุทธมีความเชื่อในเรื่องโลกหน้า เรื่องความดี ความชั่ว และเรื่องต้นกำเนิดของโลกอย่างไรบ้าง” เป็นต้น ดังนั้น หนังสือเล่มเล็ก ๆ เล่มนี้จึงได้แต่งขึ้นด้วยความมุ่งหมายที่จะตอบปัญหาเหล่านั้น และปัญหาอื่น ๆ ในทำนองเดียวกันนี้

การศึกษาธรรม ๒ ชั้น

เราอาจศึกษาและทำความเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ ๒ ชั้นซึ่งมีระดับแตกต่างกัน ชั้นหนึ่งคือการศึกษาในแง่ตรรกวิทยา (หรือเหตุผล) และอาศัยความคิดคำนึงประกอบ ชั้นนี้ทำให้เราเข้าใจถึงเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์

และสาธุจักรวาลภายนอกด้วย และในชั้นนี้เองที่เรา
สามารถตอบปัญหาต่าง ๆ กันกล่าวไว้ข้างต้นนี้ได้โดยง่าย

ชั้นที่สองเป็นเรื่องของการค้นคว้าสอบสวนทดลอง
ด้วยประสิทธิภาพภายในของตนเอง ชั้นนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับ
ปรากฏการณ์ในชีวิตของมนุษย์ทุกคนที่เราต้องประสบอย่าง
หลีกเลี่ยงไม่ได้อยู่เสมอ คือเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรัก
ความเกลียด ความกลัว ความเศร้าโศก ความถือตัวถือตน
ความร่าเริง และความสับสนในใจ เป็นต้น สิ่งสำคัญที่สุด
ในชั้นนี้ ก็คือ พระพุทธศาสนาได้อธิบายไว้ด้วยว่าเจตสิก
ธรรมเหล่านั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร พร้อมทั้งบอกวิธีการปลูก
ฝังคุณสมบัติที่เป็นกุศลอันจะทำให้เกิดประโยชน์สุขเป็น
อานิสงส์ และวิธีการขจัดเจตสิกธรรมประเภทที่เป็นฝ่าย
อกุศลอันจะทำให้เกิดทุกข์โทมนานาประการแก่บุคคลอีก
ด้วย พระพุทธองค์เองได้ทรงย้ำถึงความสำคัญของชั้นที่
สองนี้ไว้มาก เพราะเราจะพิจารณาถึงความจริงหรือคุณค่าของ
พระพุทธศาสนาในแง่ใดก็ตามอย่างแจ่มชัดจากประสิทธิภาพ
ประจำวันในชีวิตของแต่ละบุคคลนั่นเอง และคุณค่าของ
พระธรรมในชั้นนี้ก็มิอยู่ในตัวเอง (คือปรากฏให้บุคคลเห็น

หรือรู้สึกในใจของเขาเอง) โดยไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับแนวคิดที่ว่าโลกนี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไรและเมื่อใด หรือเกี่ยวกับความเชื่อในโลกหน้าอย่างใดเลย

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้หนังสือเล่มเล็ก ๆ เล่มนี้เป็นคู่มือในการแนะนำพระพุทธศาสนาให้แก่ผู้ที่ยังมีความรู้เบื้องต้นไม่เพียงพอหรืออาจจะยังไม่รู้เลยนั้น ได้เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างกว้าง ๆ ข้างเสียก่อน ในการบรรยายจึงได้เข้าถึงข้อความในชั้นที่หนึ่งไว้มากสักหน่อย ส่วนชั้นที่สองอันเกี่ยวกับการสอบสวนทดลองปฏิบัติด้วยตนเองนั้น จะได้ชี้แนวทางให้ไว้ในตอนปลาย.

พระพุทธและพระธรรม

(หรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า)

เมื่อกล่าวถึงพระธรรมในทันที ได้หมายถึงคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ตามพระคัมภีร์ภาษาบาลี ซึ่งเป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท อันนับถือกันอยู่ในประเทศพม่า ไทย ลาว เขมร และลังกา

เมื่อประมาณ ๖๒๓ ปีก่อนคริสต์กาล ในภูมิประเทศ
แถบซึ่งบัดนี้เป็นประเทศเนปาลนั้น พระเจ้าสุทโธทนะ ผู้
ครอบครองเหล่าชนชาวสาक्य ได้มีราชบุตรพระองค์หนึ่ง
ทรงพระนามว่า สีหัตถโคตมะ พระเจ้าสุทโธทนะผู้เป็น
พระราชบิดาได้ทรงเลี้ยงดูพระกุมารนั้นให้เจริญวัยขึ้นมา
ท่ามกลางความสุขและสมบัตินานาประการเท่าที่พระองค์จะ
ทรงหามาให้ได้ และได้ทรงอบรมพระราชบุตรของพระองค์
ให้ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีที่สุด แต่ในเวลาเดียวกันก็
ได้พยายามหาทางมิให้พระราชกุมารไถ่ลวงรู้ถึงสภาพแห่ง
ความทุกข์และความฉิบหายของชีวิต ซึ่งมีอยู่ในโลกมนุษย์
เลย แต่ตามพระประวัติก็ปรากฏว่าครั้งหนึ่งเมื่อเจ้าชาย
สีหัตถะทรงขึ้นรถม้าผ่านไปตามถนนของหมู่บ้านนั้น ก็ได้
เห็นชายชราผู้มีร่างกายอันทรุดโทรมคนหนึ่ง และต่อไปก็
ได้ทอดพระเนตรเห็นชายชราผู้กำลังเจ็บป่วยทุกข์ทรมาน
อย่างหนักด้วยโรคใดโรคหนึ่ง ครั้นแล้วก็เห็นคนตาย ภาพ
ชีวิตทั้งหลายเหล่านี้ทำให้เจ้าชายได้รับความสะเทือนใจ
อย่างแรง ในเมื่อได้มีความจริงอันโหดร้ายของชีวิตเข้า
(โดยมิได้นึกฝัน) และในขณะเดียวกันเจ้าชายก็รู้สึกสลด

พระทัยอย่างยิ่งเมื่อตระหนักถึงความทุกข์ของมนุษยชาติ
 เช่นนั้น ทั้งนั้นเจ้าชายจึงทรงสละราชสมบัติและบริวาร
 ทั้งปวง (อันพระองค์จะต้องไถ่รับนั้นเสียโดยสิ้นเชิง แล้วและ
 ออก (เวท) แสวงหาสัจธรรมและทางหลุดพ้น (จากความ
 ทุกข์ของชีวิตดังกล่าว) แต่ลำพัง

ในชั้นแรก ทรงศึกษาในสำนักของฤๅษีผู้มีชื่อเสียง
 ในสมัยนั้น (๒ ท่วงก่อน) จนกระทั่งจบหลักสูตรของการ
 ปฏิบัติในฌานสมาบัติของสองอาจารย์นั้น แต่พระองค์ก็
 ทรงเห็นชัดว่าข้อปฏิบัติในทางสมาบัติเหล่านั้นยังมีใช้ทาง
 แห่งความตรัสรู้ (จึงได้ละเสียแล้ว) หันมาปฏิบัติใน
 ประเภทอนคือการกระทำทุกกรกิริยาหรือการทรมานตนเอง
 อย่างเข้มงวด ซึ่งมีผู้นิยมปฏิบัติกันอยู่มากเหมือนกันใน
 สมัยนั้น แต่ก็ทรงเล็งเห็นอีกว่าการปฏิบัติดังกล่าวนี้มีแต่
 จะทำให้ร่างกายอ่อนแอและทรุดโทรมลงไปทุกที ในที่สุด
 หลังจากที่ได้แสวงหาสัจธรรมมาอย่างไม่เห็นแก่เห็นแก่
 เห็นอยเป็นเวลานานถึง ๖ ปี (วันหนึ่ง) พระองค์ก็
 มาประทับนั่งสมาธิอยู่แต่ลำพังภายใต้ต้นไม้ ซึ่งปัจจุบันได้
 กลายเป็นต้นไม้ที่มีชื่อเสียงไปทั่ว คือต้นโพธิ์ ณ ที่นั้น
 พระองค์ได้เจริญวิปัสสนา คือพิจารณาหาความจริงแห่ง

ชีวิตของพระองค์ลงไปยังโดยลำดับ ก็ได้บรรลุพระญาณอันสูงสุดซึ่งไม่มีผู้ใด (ในสมัยนั้น) ได้เคยเข้าถึงหรือบรรลุมาก่อนเลย สภาวะอันนี้พระองค์ทรงเรียกว่า “นิพพาน” และนับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา พระองค์ก็ได้ทรงบำเพ็ญการปฏิบัติเป็น “พระพุทธรเจ้าหรือท่านผู้ตนแล้ว” หลังจากนั้นก็อีกเป็นเวลา ๔๕ ปี พระองค์ก็ได้เทศน์ชีวิตเพื่อการสั่งสอนมนุษยชาติให้เห็นธรรมอันสูงสุดตามพระองค์บ้างจนตลอดพระชนมายุ

แนวคิดอันเป็นมูลฐาน ๕ ประการ

พระพุทธศาสนามองโลกในแง่ใด เราจะเข้าใจได้โดยศึกษาตามหลักการใหญ่ ๆ ๕ ประการต่อไปนี้ คือ

(๑) ความผันแปร หรือ ความไม่เที่ยง พระพุทธศาสนามองว่า วัตถุทั้งปวงเกิด สภาวะทั้งปวงเกิด และสิ่งที่มี การเกิดทั้งหลายนี่ อยู่ในสภาวะที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ไม่มีอะไรที่เป็นสภาวะอันถูกจำกัด (อยู่ด้วยกาลและอากาศ) (คือที่เป็นโลกิยะ) จะสามารถคงอยู่คงทนถาวรตลอดไปโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย ความเกิด ความเจริญขึ้น ความเสื่อมลง และความสิ้นสลายไป เป็นสภาพ

ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้สำหรับวัตถุ บุคคล สังคม และตลอดจน
ถึงเหตุสังกรรม (คืออารมณ์ที่เกิดขึ้นในใจ) ทุกอย่าง ทุกคน
และทุกชนิด ความลับของสิ่งที่ธรรมชาติสร้างสรรค์ขึ้นมา
รอบตัวเราจึงอยู่ที่ความจริงข้อนี้เอง คือ (สิ่ง) ชนิดใหม่ๆ เกิด
ขึ้นมา (คือวิวัฒนาการมา) จากแบบเก่าและสภาวะที่เกิด
ใหม่แต่ละอย่างจะเป็นอย่างไร ก็สุดแล้วแต่เหตุซึ่งเกิดก่อน
นั้นจะสร้างสรรค์ให้เป็นไป

(๒) เหตุและผล อย่างไรก็ตาม กระบวนการ
แห่งความเปลี่ยนแปลงทั้งกล่าวมานี้มิได้เป็นไปอย่างสับสน
ไม่มีกฎเกณฑ์ แต่อันที่จริงมีกฎแห่งเหตุและผลอันเป็นหลัก
สากลควบคุมอยู่ตลอดเวลา กฎทั้งกล่าวนี้เป็นกฎที่ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลหนึ่งบุคคลใด คือไม่ต้องมีผู้ใดคอยควบคุม เป็น
กฎที่ยุติธรรมไม่ลำเอียง และไม่ผันแปรด้วย อันที่จริง
สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงเลยนั้น ก็คือกฎแห่งความเปลี่ยนแปลง
นั่นเอง

(๓) ความเห็นแก่ตัวและความทุกข์ กฎแห่งเหตุ
และผลมีอำนาจครอบงำไม่เฉพาะแต่กฎทางฟิสิกส์เคมีซึ่ง
ชาวตะวันตกรู้จักกันอยู่แล้วเท่านั้น แต่ยังครอบงำไปถึงเหตุ

และผลทางศีลธรรมหรือทางจิตใจ ซึ่งทางพระพุทธศาสนา
เรียกว่า “กรรมวิบาก” อีกด้วย คำว่า “กรรมและ
วิบาก” นี้เรียกรวมกันสั้น ๆ ว่า “กรรม” (คือหมาย
รวมถึงวิบากเอาไว้ด้วยในตัว)

การที่กรรมจะให้ผลนั้นต้องกินเวลายาว ก็นั่นผล
หรือวิบากของการกระทำและความคิดของเรานั้น บางครั้งก็
อาจจะมองไม่เห็นจนกว่าเวลาจะล่วงไปหลาย ๆ ปี แต่ที่
แน่นอนก็คือการให้ผลของกรรมนั้น ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้
เลย ในเรื่องนี้พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “ไม่ว่าบุคคลจะ
หลยไปอยู่ในอากาศ กลางทะเล หรือในหลัยเขากก็ตาม ก็
จะไม่มื้ที่ไหนดในโลกละเลยที่เขาจะหนีให้พ้นจากกรรมชั่วของ
เขาได้”

“ไม่ว่าบุคคลจะหลยไปอยู่ในอากาศ กลางทะเล
หรือในหลัยเขากก็ตาม ก็จะไม่มื้ที่ไหนดในโลกละเลยที่เขาจะ
หลบลให้พ้นจากความตายได้”

—ธรรมบท ๑๒๗, ๑๒๘

กฎแห่งกรรมนี้มีใจความที่สำคัญอยู่ประการหนึ่ง คือ
ความเห็นแก่ตัวจะทำให้เกิดผลเป็นความทุกข์แก่บุคคลที่

เห็นแก่ตัวนั่นเอง ซึ่งความทุกข์นั้นจะมากหรือน้อยก็สุดแต่
ความชั่วซึ่งความเห็นแก่ตัวของเขาเป็นเหตุให้เขากระทำให้
โดยนัยอันกลับกัน ความรัก (เมตตา) กรุณา และเจตสิก
ธรรมอันเป็นกุศลอย่างอื่น ๆ จะก่อให้เกิดความสุข (ทางใจ)
และเป็นผลดีแก่อารมณ์นิสัยของบุคคล หลักความจริง
ข้อพระพุทธรองค์ทรงตรัสเป็นใจความว่า ตัณหา (ความ
ทะยานอยาก) เป็นต้นเหตุให้เกิดทุกข์ คำว่าทุกข์ ซึ่งเป็น
ภาษาบาลีและซึ่งในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Suffering แทนนี้
มีความหมายรวมไปถึงอนิฏฐารมณ์ คือความรู้สึกในด้านที่
ทำให้เกิดความไม่สบายต่าง ๆ เช่น ความวิตกกังวล ความ
กลัว ความเสียใจ ความไม่พอใจ ความไม่สามัคคีกลม
เกลียวกัน เป็นต้น เมื่อจิตมีความทะยานอยากต้องการหา
ความสำราญ หรือถูกความโลภ ความโกรธ ความหลง
ครอบงำกัก ในขณะนั้นก็ชื่อว่ามีความทุกข์ครอบงำ ดังนั้น
จึงมีความจริงที่แปลกประหลาดไม่น่าเชื่ออยู่ประการหนึ่งว่า
คนที่ไม่ทะยานอยากหาความสุข นั้นแหละจะมีโอกาสได้รับ
ความสุขมากที่สุด ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าในพระพุทธศาสนา
ไม่มีการลงโทษ หรือการให้รางวัลกันอย่างชนิดตลอดกาล

(คือไม่มีการแก้ตัวหรือการเปลี่ยนแปลงกันเลย) ความ
สุขหรือความทุกข์ที่เราแต่ละคนจะได้รับมาน้อยเพียงใดนั้น
ก็สุดแต่ที่เราได้กระทำความดีเป็นกุศล หรืออกุศลไว้มาก
น้อยเพียงใด

กฎแห่งกรรมนี้เป็นกฎที่ดำเนินไปเองโดยไม่ได้เกี่ยว
ข้องหรือขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์สังคม หรือกับมาตรฐานแห่ง
ความดีและความชั่วในทางวัฒนธรรมแต่อย่างใด นอกจาก
นั้นกฎแห่งกรรมก็มีใช้ว่าจะต้องเป็นสาเหตุแห่งความสุข
และความทุกข์ทุกประการในชีวิตของเราเสมอไป พระ
พุทธองค์เคยตรัสไว้ในอังคุตตรนิกาย ๑/๑๗๓ ว่าความสุข
และความทุกข์ที่เราได้ประสบอยู่ (ในปัจจุบันนี้นั้น) มิใช่
เป็นผลของกรรมในอดีตเสมอไป *๑

๔. นิรวาณ หรือนิพพาน เนื่องจากทุกสิ่งทุกอย่าง
ที่มีเกิดก็ต้องมีดับ เนื่องจากทุกสิ่งทุกอย่างที่มีสภาวะจำกัด
(อยู่ด้วยกาลและอวกาศ) (คือเป็นโลกิยะ) จะต้องมีการ
เปลี่ยนแปลง ดังนั้นสิ่งๆเดียวที่ไม่รู้จักตาย ที่มีสภาวะ

*๑ เช่นความสุขทางกายอันเกิดจากโรคบางอย่าง เป็นเรื่องของกาย
โดยเฉพาะ ไม่ได้เกี่ยวกับวิบากของกรรมเลย เป็นต้น

ไม่ถูกจำกัด อยู่ด้วยสิ่งใด ๆ เลย และที่ไม่มีความเปลี่ยนแปลง
 แปลงอีกต่อไปนั้น ก็คือสิ่งที่ไม่มีการเกิดและไม่มีการดับ
 แต่สังวาระทั้งกล่าวมานี้คือที่เรียกว่านิพพาน แต่พระพุทธ
 องค์องค์ทรงตรัสเรื่องนิพพานไว้น้อยเหลือเกิน เมื่อเทียบกับ
 การที่พระองค์ตรัสเรื่องอื่น ๆ เพราะเนื่องจากนิพพานนั้นเป็น
 สภาวะที่ไม่ใช่สสารและไม่ใช้พลังงาน และเนื่องจากเป็น
 สภาวะที่มีจิตตั้งอยู่ในกาลและอวกาศ ดังนั้นนิพพานจึงไม่มี
 อะไรเกี่ยวข้องกับสิ่งหรือสภาวะที่เราคุ้นเคยรู้จักกันอยู่เลย
 และด้วยเหตุนี้จึงกล่าวมา นิพพานจึงเป็นสภาวะที่บรรยายให้
 เห็นจริงด้วยคำพูดไม่ได้ หรือจะนึกวาดภาพให้เห็นด้วยจิต
 ใจของมนุษย์ธรรมดาทำไม่ได้ สภาวะคือนิพพานจึงเป็น
 สภาวะที่ต้องเข้าถึง (หรือใช้ตามสำนวนบาลีว่า “ทำให้
 แจ้ง” หรือให้ปรากฏขึ้นมา คือ สจฺฉิภาตพฺพ) ด้วยประสพ
 การซึ่งอยู่เหนืออินทรีย์ของเรา และนั่นก็คือเป็นสภาวะ
 ที่สิ้นไปแห่งความทุกข์ทั้งปวง เมื่อบุคคลได้เข้าถึง (หรือทำ
 ให้แจ้ง) ซึ่งนิพพานแล้ว ความรู้สึกว่ามีตัวตนก็สิ้นสุดลง
 เพราะสภาวะคือนิพพานนั้น จะปรากฏขึ้นก็ต่อเมื่อความเห็น
 แก่ตัวและทัศนาคือความทะยานอยากโดยประการทั้งปวงได้

ก็ไปแล้วท่าน^๕ แต่หลังจากที่ได้บรรลุนิพพานแล้ว บุคคล
 ก็มีไว้จะมีชีวิตอยู่อย่างตายด้าน เพราะเขาจะยังคงดำเนิน
 กิจการอยู่ต่อไป จวบชั่วอายุขัยของร่างกายนั้น น^๕ แลหะคือ
 ความหลุดพ้นจากทุกข์ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา ความ
 หลุดพ้นดังกล่าวนี้บุคคลจะแสวงหาพบได้ก็โดยการฝึกจิตใจ
 ของตนเอง และโดยการทำให้คุณลักษณะที่จำเป็น (หรือ
 บารมี) เติมรอบแล้วน^๕ อนึ่ง เนื่องจากนิพพานนั้นเป็น
 สภาวะที่บุคคลไม่อาจนึกคาดคะเนเข้าได้ นอกจากว่า
 จะได้เข้าถึงหรือบรรลุเสียก่อนด้วยตนเอง ดังนั้น บุคคลจึง
 ไม่ควรที่จะตั้งใจที่จะแสวงหานิพพาน^๕ เพื่อเป็นจุดหมาย
 โดยตรงของตน แต่ทางที่ถูกแล้วควรจะต้องพยายามกำจัด
 ความเห็นแก่ตัวออกจากความรู้สึกลึกซึ้งนึกคิดของตนเสียก่อน
 ซึ่งการกระทำเช่นนั้นได้ ก็เป็นผลรางวัลอันยิ่งใหญ่อยู่ใน
 ตัวเองแล้ว ไม่ว่าเขาจะได้บรรลุจุดหมายปลายทางอันสูงสุด
 ใดในขณะนั้นทีเดียวหรือยังก็ตาม พระพุทธองค์ตรัสว่า

“ผู้มีปัญญา ผู้หลุดพ้นแล้ว เป็นผู้วางเฉยได้ต่อ
 สัมผัสทั้งปวง ท่านเหล่านั้นไม่มีความจำเป็นที่จะต้องแสวงหา

สิ่งใดอีก : ท่านเป็นผู้ปราศจากกิเลสแล้ว ย่อมอยู่เหนือ
ความพอใจ และความไม่พอใจทั้งมวล”

(๕) **ประการสุดท้าย** มีคำกล่าวไว้ว่าข้อเท็จจริง
ของหลักการ ๔ ประการข้างต้นนั้น บุคคลสามารถจะพิสูจน์
ให้เห็นแจ่มแจ้งได้ โดยการหาเหตุผลและประสพการณ์ของ
ตนเอง และโดยไม่จำกัดอาศัยผู้ยิ่งใหญ่อื่นใดมาช่วยรับรอง
ให้เลย

ในคัมภีร์ทางทิเบตคัมภีร์หนึ่ง มีข้อความกล่าวว่า
พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

“บุคคลย่อมทดลองความบริสุทธิ์ของทอง โดยใส่ลงในไฟบ้าง โดยคัดออกเป็นก้อน ๆ บ้าง โดยตรวจสอบกับ
หินลองทองบ้าง ฉะนั้น ในทำนองเดียวกันเราทั้งหลายผู้เป็น
สาวกของเราควรรับเชื่อคำกล่าวของเรา หลังจากที่ได้
ทดสอบกันอย่างเข้มงวดแล้วเท่านั้น หากควรรับเชื่อไว้เพราะ
ความเกรงใจหรือเพราะนับถือเรา (เป็นส่วนตัว) ไม่...จาก

เรื่อง Self Mastery โดยท่าน โสมะ เถระ ฌัมปัมพีทิ

Kandy, Ceylon พิมพ์โดย Buddhist Publication Society.

คำสอนของพระพุทธองค์ในแง่อื่น ๆ

จากหลักการอันเป็นมูลฐานดังกล่าวมาแล้ว ทำให้เราทราบแง่คิดอย่างอื่นอันแตกสาขาออกไปจากนั้นได้ดังนี้,

๑. **ความมีสภาพเป็นสากลทั่วไป** สัจธรรมเป็นของมีอยู่ทั่วไป คือเป็นสากลและไม่เปลี่ยนแปลง และดังนั้นจึงมีได้ขึ้นอยู่ทุกสถานใด ๆ หรือการเปิดเผยความจริงของผู้ใด (คือจะมีใครมาบอกหรือเปิดเผยให้ผู้อื่นรู้หรือไม่ก็ตาม สัจธรรมก็ย่อมดำรงอยู่เช่นนั้นตลอดไป) ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ได้ทรงค้นพบนั้น ทุกคนก็สามารถจะค้นพบได้อีกในทำนองเดียวกัน และโดยนัยนี้บุคคลจึงอาจได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธได้โดยทั่ว ๆ ไป อาจจะไม่ไ้รู้เรื่องของพระพุทธศาสนา โดยที่ยังไม่ได้เคยฟังเรื่องเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธศาสนามาแต่ก่อนเลยก็ได้ กล่าวกันว่าครั้งหนึ่งพระพุทธองค์เคยตรัสไว้ว่า

“การเปลี่ยนแปลงความเชื่อที่เคยได้ถือไว้แต่เดิมนั้น เป็นการยากมาก บุคคลก็ควรลองพยายามทดสอบระบอบแห่งความคิดที่มีอยู่ทุกอย่าง โดยเลือกรับไว้บ้าง หรือปล่อยออก

ไปยัง ซึ่งส่วนที่เห็นว่าเหมาะสมและสมควรแก่เขา แต่บุคคล
ผู้มีปัญญาย่อมไม่ผูกมัดตัวเองไว้กับระบบแห่งความคิด
อย่างใดอย่างหนึ่งหรือโดยเฉพาะ เพราะว่าเขาย่อมไม่ยก
ตนเอง (ด้วยความทะนง) หรือหลอกลวงตนเอง แต่เขา
จะปฏิบัติไปตามทางของเขาโดยอิสระ

— สุตตันนิบาต ๗๔๕, ๗๔๖

๒. ไม่มีสิ่งไหนเหนือธรรมชาติ สำหรับบุคคลผู้รับ
เชื่อคำสอนของพระองค์อย่างแท้จริงแล้ว พิธีกรรมต่าง ๆ
กตีก การบนบานศาลกล่าวกตีก หรือการหมนลูกกลิ้งจารึกพระ
ธรรม *๒ กตีก ตลอดจนถึงวิธีการอื่นในทำนองเดียวกันที่จะ
ขออำนาจลึกลับหรือนอกเหนือธรรมชาติให้มาช่วยเหลือตน
(โดยที่ตนไม่ต้องทำความพยายามเลย) นั้นจะไม่มีประโยชน์
อย่างใดแก่เขาเลย(คือเขาจะไม่ถือว่าเป็นไปได้ตามนั้นเลย)
คุณค่าอันแท้จริงประการเดียวของการสวดมนต์ และการ

*๒ คือ Prayer Wheel กล่าวกันว่าเป็นของที่ชาวทิเบตคิดประดิษฐ์
ขึ้น เพื่อใช้เวลาและแรงงานในการสวดมนต์ที่เป็นสูตรยาว ๆ กล่าว
คือนำข้อความในพระสูตรยาว ๆ ทั้งหมดจารึกลงบนลูกกลิ้งขนาดใหญ่
หมุนได้ เมื่อบุคคลหมนลูกกลิ้งนั้นไปได้รอบหนึ่ง ก็เท่ากับได้
สวดมนต์สูตรนั้นจบไปเที่ยวหนึ่งแล้ว

บูชาพระพุทธรูปก็คือ การกระทำเช่นนั้นจะทำให้จิตใจของเราเกิดความอ่อนน้อมน้อม (ในคุณความดีของพระพุทธองค์) และใครที่ประพฤติตามบ้าง และเจตสิกกรรมทั้งกล่าว^๕ แลละเป็นสิ่งที่มีความมากในก้านกฎแห่งกรรม (คือเป็นกรรมที่ดี และสามารถก่อให้เกิดวิบากที่ดีต่อไป)

ในการปฏิบัติธรรมขั้นสูงขึ้นเพื่อความพ้นทุกข์นั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องใช้ความพยายามของตนเองอย่างแท้จริง ไม่ใช่คอยแต่จะหวังพึ่ง ให้เทวดาหรือมนุษย์อื่น ๆ มาคอยช่วยเหลือ ความจริงข้อนี้เห็นได้จากขัณณิโสภา (คือโสภาครั้งสุดท้ายก่อนนิพพาน) ของพระพุทธองค์เองที่ว่า “สังขาร (คือสิ่งที่บ่งชี้ปรุงแต่ง หรือสิ่งที่เกิดมาจากเหตุ) ทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงทำความเพียรด้วยความไม่ประมาทเถิด”

— ทัฬหนิกาย ๒/๑๔๖

อนึ่ง พระองค์ยังได้เคยตรัสไว้ว่า “บุคคลผู้ถูกโมหะ (ความหลงผิด) ครอบงำไว้นั้น จะไม่สามารถทำตนให้เป็นผู้บริสุทธิ์ได้ด้วยการสักแต่ว่าศึกษาพระคัมภีร์ หรือการบูชาขันธ์ การอดอาหาร นอนบนพื้นดิน หรือการทรมาน

ของเรานอกหนึ่งพันล้าน และในระบยสุริยะเหล่านี้มีอายุ
 มากขึ้นและเสื่อมโทรมไป ก็มีระบยอื่น ๆ เกิดขึ้นมาแทนที่
 อีก แต่ว่าการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ต่าง ๆ นั้น ไม่เหมือน
 กับกฎในทางฟิสิกส์และเคมี คือไม่ใช่เป็นกฎที่เกิดขึ้น
 ด้วยเหตุที่เกิดความบังเอิญอย่างเดี๋ยวนั้น พระพุทธศาสนาถือว่า
 สากลจักรวาลเป็นหน่วยที่มีการดำเนินงานเป็นไปกลมกลืน
 หรือเกี่ยวข้องกันอยู่โดยไม่ได้ขึ้นเกลี่ยกัน และโดยมี
 เอกภาพ (ธรรมชาติอันหนึ่งอันเดียว) แผ่อยู่เบื้องหลัง
 นานาสภาวะ (คือปรากฏการณ์ต่าง ๆ กันมากมาย) มนุษย์
 จึงเป็นสิ่งธรรมชาติสร้างขึ้นมา (อย่างหนึ่ง) และโลก
 ไม่ได้เกิดมาเพื่อมนุษย์โดยเฉพาะเท่านั้น

๔. โลกนี้และโลกอื่น โดยธรรมชาติของมันเองแล้ว

โลกก็มีได้เป็นของเหลวร้ายอะไร แต่สิ่งที่เลว และที่พระพุทธ
 ศาสนาสอนให้กำจัด ก็คือ ความทะยานอยากได้ความสำราญ
 แห่งความเป็นอยู่ทางวัตถุทั้งปวง ไม่ว่าเป็นวัตถุที่หายากหรือ
 ประณีตก็ตาม ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงความหลุดพ้น พระพุทธ
 ศาสนาหมายถึงการทำใจให้เป็นอิสระจากกิเลสทั้งปวง
 และไม่ยึดมั่นถือมั่นอยู่กับความเป็นอยู่ทางวัตถุด้วยความ

ทะยานอยากในวัฏฏนั้น ๆ แต่พระพุทธรูปองค์ทรงกตัญญูการ

ทรมานตนเองด้วยเหมือนกัน ดังนั้น พระธรรมเทศนาครั้งแรกของพระองค์ จึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับทางสายกลาง หรือการหลีกเลี่ยงข้อปฏิบัติอันเป็นส่วนสุดโต่งทั้งสองประการคือการมัวเมาในกามสุขและการทรมานตนเองแต่อย่างเดียว

พระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้รับคำสั่งสอนให้ละสิ่งทั้งปวง คงมีเหลือไว้ใช้แต่เพียงสิ่งของจำเป็น ๒-๓ อย่างเท่านั้นเอง ทั้งนี้เพื่อว่าท่านจะได้ไม่เกิดความหลงโดยติดหรือเพลินติดอยู่กับทรัพย์สินสมบัติทางโลกเหล่านั้นโดยไม่รู้สึกตัว และเนื่องจากคำสอนของพระพุทธองค์ส่วนมากก็เพ่งไปถึงภิกษุหรือภิกษุณี ข้อความส่วนใหญ่ที่ได้บันทึกลงไว้ในพระคัมภีร์จึงเป็นเรื่องที่ว่าด้วยหลักการแห่งนามธรรมหรือสิ่งที่เกี่ยวกับจิตใจและความไม่คิด หรือความปล่อยวาง (วัตถุและกิเลสต่าง ๆ) เลียบเป็นพื้น อย่างไรก็ตาม พระพุทธรูปองค์ที่ทรงเห็นความจำเป็นในคัมภีร์ว่าอาศัยอยู่เหมือนกัน จึงได้ทรงประทานคำแนะนำสำหรับการปฏิบัติของฆราวาสไว้ด้วยไม่น้อย เช่น

“บุคคลผู้มีปัญญาและสาธุชนย่อมรุ่งโรจน์เสมือนดวงไฟใหญ่ฉะนั้น

บุคคลเช่นนั้น^๕ ไร้ไตรพยมาค่วยวิธีการอันไม่เป็น
ไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่น^๖ ย่อมเปรียบเหมือนผงทาสีสน้ำ
หวานไร้ฉะนั้น

ทรัพย์ย่อมพอกพูนแก่คนเหล่านั้นเหมือนจอมปลวก^๗
เมื่อไตรพยมาค่วยอาการอย่างนั้นแล้ว^๘ จมราวาส์ผู้
ฉลาดในการครองเรือน ย่อมแบ่งทรัพย์ที่หามาได้ออกเป็น
สี่ส่วน

เขาย่อมผูกไมตรีไว้ได้^๙
ส่วนหนึ่งเขาย่อมแบ่งไว้สำหรับการใช้สอยส่วนตัว
(ซึ่งรวมทั้งการบริจาคทานด้วย)

สองส่วนไว้สำหรับใช้ในกิจการ
และส่วนที่สี่เก็บไว้ใช้ในความจำเป็น”

— ติ่มนิทาย ๓/๑๔๔

๕. วิธีการค้นคว้าหาความจริง ชาวพุทธถือว่า

ความรู้จะต้องได้รับโดยการหาเหตุผลและประสบการณ์ของ
ตนเอง วิธีนี้เป็นเช่นเดียวกับวิธีการของวิทยาศาสตร์สมัย
ปัจจุบันนั่นเอง จะผิดกันอยู่ที่ตรงที่ว่าพระพุทธองค์ได้ขยายหลัก
การดังกล่าวนี้ออกไปให้สำหรับจิตใจของตนเองด้วย นอก
เหนือไปจากลำพังการศึกษา โลกที่เราเห็นได้ สัมผัสได้

เข็นคน ซึ่งอยู่ภายนอกเท่านั้น ดังนั้นศรัทธาอย่างเดียวกัน
พระคัมภีร์ก็ วิชาลัทธิต่าง ๆ หรือการพึ่งคำบอกเล่า
จากผู้อื่น แม้จะเป็นผู้ทศวรรษเชื่อได้เพียงใดก็ยังไม่ถือกันว่า
สามารถนำไปสู่การรู้แจ้งความจริงได้โดยไม่ผิดพลาดเสมอ
ไป สมัยหนึ่งเมื่อพระพุทธองค์เสด็จมาถึงหมู่บ้านเกสปุคต
อันเป็นที่อยู่ของหมู่ชนช่อกาลาม เมื่อชาวบ้านนั้นได้ทราบ
ว่าพระองค์เป็นพระศาสดาที่มีชื่อเสียง จึงได้ทูลถามปัญหา
ดังต่อไปนี้

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีสมณพราหมณ์อย่างคนใด
มาถึงที่หมู่บ้าน ท่านเหล่านั้นได้บรรยายและสั่งสอนชาว
พระองค์ถึงคำสอนของตน ๆ เท่านั้น และในขณะที่เดียวกัน
ก็ถูกเหยียบย่ำและทำลายคำสอนของผู้อื่นทั้งหลายหมด
สิ้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความสงสัยและความไม่แน่ใจได้
เกิดขึ้นแก่ข้าพระองค์ว่า ในบรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น
ท่านผู้ใดหนอที่กล่าวความจริง และท่านผู้ใดหนอที่กล่าว
คำเท็จ”

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า

“ดูก่อนชาวกาลาม สมควรแล้วที่ท่านทั้งหลายจะ
ต้องสงสัย จะต้องเกิดความไม่แน่ใจ ความไม่แน่ใจของ

เธอทั้งหลายได้เกิดขึ้นแล้ว ในสิ่งที่ควรสงสัยเป็นอย่างยิ่ง
 แน๊ะ, กาลาม, เธอทั้งหลายจงอย่าเชื่อหรือถือสิ่งใด เพราะ
 เหตุสักว่าไต่ฟังต่อ ๆ กันมา, หรือเพราะเห็นเป็นของเก่าแก่
 มีมาแต่เดิม, จงอย่าถือไปตามข่าวลือ, จงอย่าถือว่าสิ่งนั้นมี
 ปรากฏอยู่ในคัมภีร์, อย่าถือไปตามการเก็งความจริง โดย
 อาศัยทฤษฎีทางอภิปราย, หรือการโต้เถียงอภิปราย, หรือ
 ด้วยการนึกคาดคะเนเอาเองตามอาการภายนอก, หรือรับ
 เชื้อเชื่อความใด ๆ ว่าเป็นความจริงเพราะเหตุสักว่าเข้ากัน
 ได้กับทฤษฎีที่ตนชอบใจ, หรือถือว่าผู้นั้นผู้นี้มีคุณสมบัติควร
 เชื่อถือได้ หรือโดยคิดว่า ผู้นั้นเป็นครูของเรา *๓

ดูก่อน, กาลาม, เมื่อใดที่ท่านคิดเห็นด้วยตนเองว่า
 สิ่งเหล่านี้เป็นของเลวร้ายเป็นสิ่งที่พึงติเตียน เป็นสิ่งที่ผู้

*๓ ข้อห้ามเชื่อ ๑๐ ประการดังกล่าวนี้ ไม่ได้แปลถือตามข้อความภาษา
 อังกฤษโดยตรงในทุกกรณี แต่ได้อาศัยเทียบเคียงกับพระไตรปิฎก
 ฉบับไทย ดิกนิบาต อังคุตตรนิกายเล่ม ๒๐ หน้า ๒๔๔ ด้วย อย่างไร
 ก็ตาม, แม้การแปลจากต้นฉบับพระไตรปิฎกดังกล่าว ก็มีผู้แปล
 ตีความไปต่าง ๆ กันตามมติของตน ๆ ไม่เหมือนกันทุกรายหรือทุก
 อาจารย์

ปัญญาไม่สรรเสริญ และเมื่อประพาศปฏิบัติแล้ว จักนำมา
ซึ่งโทษและทุกข์เป็นต้นดังนี้แล้ว ท่านควรละเว้นสิ่งนั้นเสีย

— อังคุตตรนิกาย ๑/๑๘๘

๖. จริยธรรม จริยธรรมของพระพุทธศาสนา มี ๒
ประเภท คือ ฝ่ายลบ (หรือสอนให้ละ) และฝ่ายบวก (หรือ
ที่สอนให้เจริญ) ในฝ่ายละหรือ “ปหาน” นั้น พระพุทธองค์
ทรงสอนให้ชาวพุทธกำจัดจิตราคะ โทสะ โมหะ ออกจากจิตใจ
ของตนให้หมดสิ้น ในฝ่ายเจริญ หรือ “ภาวนา” นั้น ก็
ทรงสอนให้หมั่นบำเพ็ญคุณธรรม (เช่น) เมตตา-กรุณา
และอุเบกขา ไว้ให้เป็นคุณธรรมประจำใจ คำว่า “เมตตา”
นี้เป็นคำภาษาบาลี และโดยปกติก็มักแปลกันว่า “ความ
รัก” (Love) แต่อันที่จริง ในภาษาบาลี มีคำอื่น ๆ อีก
หลายคำ ซึ่งแต่ละคำก็มีแง่มุมของความหมายแตกต่างกัน
ไปบ้าง และทุกคำก็สามารถแปลโดยใช้คำภาษาอังกฤษว่า
“ความรัก” ได้ทั้งสิ้น ดังนั้นถ้าเราจะให้ความหมายของ
คำว่า “เมตตา” ก็ยังขึ้น เราควรระมัดระวังคำอื่น ๆ (เช่น)
มิตรภาพ ความรัก และความกรุณา พร้อมกันไปด้วย จึง

จะได้ความหมายของคำว่า “เมตตา” ใกล้เคียงกับความ
หมายที่แท้จริงมากขึ้น

ใน เมตตาสู้ตรี พระพุทธองค์ตรัสว่า

“เหมือนอย่างว่ามารดาพึงช้อนกินบุตรน้อยคนเดียว
ของตนให้พ้นจากอันตรายฉนั้นใด

“ขอให้เธอทั้งหลายจงแผ่เมตตาไปในหมู่สัตว์ทั้งหลาย
ในทำนองเดียวกันเถิด และเมตตานี้พึงให้เป็นเมตตาที่
ครอบงำไปทั่วสากลจักรวาลโดยไม่มีประมาณ (คือไม่มี
ขอบเขต) ทั้งในส่วนกว้าง ส่วนยาว และส่วนสูง ขอให้
เป็นเมตตาที่บริสุทธิ์ ไม่มีมลทินเจือปน ไม่มีความเป็น
ศัตรูต่อผู้หนึ่งผู้ใดเข้ามาผสมอยู่เลย”

— สุตตนิบาต ๑๔๔

อนึ่งพระพุทธองค์ทรงเป็นบุคคลแรกในประวัติศาสตร์
ที่ปรากฏว่าได้สั่งสอนให้ตอบแทนความชั่วด้วยความดี ทั้ง
พระดำรัสว่า

“ในการไหน ๆ เราย่อมไม่อาจระงับได้ด้วยอาการของ
เราเลย แต่เราย่อมระงับได้ด้วยอาการไม่จองเวร นี่เป็นธรรม
เก่ามาแต่โบราณแล้ว”

— ธรรมบท ๕

“จงชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ ความชั่ว
ด้วยความดี จงชนะบุคคลผู้ตระหนักรู้ด้วยการให้ และคนผู้
พูดเท็จด้วยคำจริง”

—ธรรมบท ๒๒๓

ถ้าบุคคลได้ขจัดความเห็นแก่ตัวออกไปทั้งหมดได้
และความเมตตาและกรุณาให้มีขึ้นในใจแล้ว ก็ไม่มีความ
จำเป็นที่จะต้องมีการเกณฑ์อันเคร่งครัดเกี่ยวกับศีลธรรมและ
ความประพฤติสำหรับเขาผู้นั้นอีกต่อไป เพราะบุคคลเช่นนั้น
จะไม่มีแนวโน้มเอียงไปในทางที่จะประพฤติดีกเลย และ
คุณธรรมของเขาก็จะฝังติดอยู่ในจิตใจกลายเป็นธรรมชาติ
ของเขาและพร้อมที่จะแสดงออกมาได้ทันทีทุกขณะ โดย
ไม่ต้องบังคับหรือฝืนหรือต้องคิดล่วงหน้าไว้เลย ทั้งนี้
พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

“บุคคลบางจำพวกคิดเสียว่า เมื่อได้ปฏิบัติจน
รักษาศีลแล้ว ก็คิดว่าศีลเท่านั้นเป็นสิ่งสูงสุด และกล่าวว่า
ความบริสุทธิ์ย่อมมีได้เพราะการสำรวม (ตามข้อบังคับแห่ง

ศีลเท่านั้น) เขาพากันกล่าวว่า “ขอเราจงฝึกฝนตามนั้นเถิด
ความบริสุทธิ์อยู่ที่การรักษาศีลนั่นเอง”

“ก็หากบุคคลเช่นนั้นได้ปฏิบัติบกพร่องในศีล หรือ
พิธีกรรมบางข้อ โดยไม่สามารถจะกระทำตามกฎบาง
ประการได้ เขาก็รู้สึกเกิดท้อใจ เฝ้าแต่ไฝ่ค้นหาความ
บริสุทธิ์อยู่ตลอดเวลา มีลักษณะเป็นเสมือนบุคคลที่พลัดกับ
กองเวียน ต้องหลงทางไปแต่ผู้เดียว ในขณะที่อยู่ห่างไกล
จากถิ่นของคนธรรมะ

“ต่อเมื่อบุคคลได้ละกฎเกณฑ์ และพิธีกรรมต่าง ๆ
ไว้เบื้องหลังแล้ว ต่อเมื่อเขาได้ก้าวล่วงกรรมทั้งปวง ทั้งที่
เป็นกุศลและอกุศลเสียได้แล้ว และไม่มีกิจที่จะต้องกระทำ
เกี่ยวกับการทำตนเองให้บริสุทธิ์หรือเคร่งครัดอีกต่อไปแล้ว
นั้นแล เขาจึงจะเป็นผู้มีชีวิตอยู่ได้ด้วยอย่างเป็นอิสระ
แท้จริง”

อย่างไรก็ตาม สำหรับมนุษยชาติส่วนใหญ่แล้ว
กฎเกณฑ์ทางจริยธรรมก็เป็นสิ่งที่ยังมีคุณค่าและมีความสำคัญ
(คือจำเป็น) มากทีเดียว ดังนั้นเมื่อเกี่ยวกับการบรรพชา พระ
พุทธองค์จึงทรงประทานโอวาทในทางปฏิบัติไว้เป็นอันมาก
ดังเช่นในสิดาโลวาทสูตรดังต่อไปนี้

“ดูก่อนคหบดี บุตรพึงบำรุงบิดามารดาคด้วยสถาน
๕ ดังต่อไปนี้

๑. ท่านเลี้ยงดูตนมาแล้ว ก็เลี้ยงท่านตอบ
๒. คอยดูแลรับใช้ท่าน
๓. ทำรวงวงศ์ตระกูลของท่าน
๔. ประพฤติตนให้เป็นผู้สมควรรับทรัพย์มรดก
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

“ดูก่อนคหบดี เมื่อบิดามารดาได้รับการบำรุงจาก
บุตรแล้ว บ่่อมแสดงความเมตตาคด้วยสถาน ๕ คือ

๑. บ่อกันบุตรจากความชั่ว
๒. ชักนำให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. สอนศิลปวิทยาให้
๔. หาคู่ครองที่เหมาะสมให้
๕. มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงคราวสมควร

“นายพึงอนุเคราะห์บ่าวด้วยสถาน ๕ คือ

๑. ให้ทำงานตามสมควรแก่กำลังความสามารถ
๒. ให้อาหารและค่าแรงอันสมควร
๓. คอยดูแลในยามเจ็บป่วย

๔. แบ่งอาหารอันประณีต (คือดี ๆ) ให้กินข้าง

๕. ให้ลาพักไต่ข้างตามคราว

“สมณพราหมณ์ ผู้อันเขาตั้งไว้ในที่สูงสุดแล้ว
ย่อมแสดงเมตตาแก่ฆราวาสด้วยสถาน ๖ คือ

๑. ส่งสอนให้ขวนขวายทำความชั่ว

๒. ให้ตั้งอยู่ในการทำควมดี

๓. ตั้งจิตคิดเมตตาเอื้อเฟื้อตลอดเวลา

๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

๕. อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง และแก้ไข
สิ่งที่ฟังมาผิดให้ถูกต้อง

๖. ชักนำไปตั้งอยู่ในทางแห่งสวรรค์

หลักความจริงมีอยู่ว่าการกระทำ(ภายนอกด้วยกาย
หรือวาจาอัน) ต้องมีความคิด(ว่าจะกระทำหรือพูดเช่นนั้น)
ล่วงหน้ามาก่อน ดังนั้นจึงกล่าวไ้ว่าความชั่ว (เป็นต้น)
ย่อมเกิดขึ้นในจิตใจก่อน ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวมา พระพุทธ
ศาสดาจึงถือว่า ความเกลียดชัง ความถือตัวจัด และ
อกุศลเจตสิกต่าง ๆ (ซึ่งยังอยู่ภายในจิตใจนั้น) เป็น
ความผิดเท่า ๆ กันกับการกระทำภายนอกซึ่งอาจจะเกิดมี
ตามมาหรือไม่เกิดในบางครั้งก็ได้ หลักจริยธรรมของ

พระพุทธศาสนานี้ ไม่เหมือนกันกับของศาสนาทางตะวันตก คือพระพุทธศาสนาวางหลักจริยธรรมไว้ไม่ใช่ในฐานะเป็นกฎเกณฑ์บังคับให้จำยอม แต่สอนให้ผู้ปฏิบัติเล็งเห็นอาทินพ คือทุกข์ โทษของโลก โทส โมห ตลukkan ถึง อานิสส คือประโยชน์สุขอันมีอยู่ในตัวเอง คุณธรรม คือเมตตา อุเบกขา และกรุณา (เป็นต้น) ทั้งนี้คำว่า ความดีและความชั่วในพระพุทธศาสนาจึงมิได้มีความหมาย ยุ่งไปถึงการมีความผิดเป็นชนกติดหลังอยู่ ทั้งเช่นในทางตะวันตก อันที่จริงพระพุทธองค์มักจะหลีกเลี่ยงไม่ค่อยใช้คำว่า “ดี” และ “ชั่ว” มากนัก แต่จะทรงใช้คำว่า กุศล และอกุศล, ัตถะ (เป็นประโยชน์) และอนัตถะ (ไม่เป็นประโยชน์) เสียมากกว่า

๗. สังคม ชาวพุทธได้รับคำสั่งสอนมิให้ถือว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมที่เคยประพฤติปฏิบัติกัน มาแต่เดิมนี้เป็นเครื่องอาศัยที่จะทำให้ค้นพบสัจธรรม ความสุข หรือสวัสดิภาพได้ (เสมอไป) และก็มีให้ถือเอา หลักการของสังคมมาเป็นข้อปฏิบัติทางจริยธรรมเสมอไป อย่างไรก็ตาม การที่สั่งสอนเช่นนั้นก็มีให้หมายความว่า เป็นการสั่งสอนไม่ให้ชาวพุทธแสดงความไม่พอใจหรือไม่เคารพต่อกฎเกณฑ์ขององค์การต่าง ๆ อันเป็นส่วนแห่ง

สังคมเสียเลยที่เดียว อันที่จริงพระพุทธองค์มิแต่จะทรงสอน
คฤคานระบบชั้นวรรณะเท่านั้น แต่ยังทรงเป็นบุคคลแรกใน
ประวัติศาสตร์อีกด้วยที่ได้สั่งสอนให้เลิกลัทธิระบบทาส

เป็นเวลากว่า ๒๐๐๐ ปีแล้ว ที่ชาวพุทธได้สร้าง
โรงพยาบาลและสถานที่พักสำหรับผู้ป่วยไข้ ในขณะที่
เกี่ยวกับผู้ปกครองประเทศก็ได้นำเอาออกไปจากห้วยหนอง
คลองบึง (เพื่อให้ประโยชน์ในทางอื่น) ขุดบ่อน้ำ และ
ทำเนียบอาคารต่าง ๆ ในนามของพระพุทธศาสนา เพื่อ
ประโยชน์สุขแก่ประชาชนทั่วไป

ในเรื่องที่เกี่ยวกับความป่วยไข้ พระพุทธองค์ตรัสว่า
“ก่อนนิกายทั้งหลาย ผู้ใดก็ตามที่จะต้องการปฏิบัติ
เรา ต้องการบูชาเรา และต้องการจะทำตามคำสอน
ของเรา ขอให้ผู้นั้นพึงปฏิบัติภิกษุไข้เถิด”

—วินัย มหาวคัศ

เกี่ยวกับระบบชั้นวรรณะ พระพุทธองค์ตรัสว่า

“บุคคลมิได้เป็นคนเจ็ดताल เพราะชาติกำเนิด
บุคคลมิได้เป็นผู้สูงศักดิ์เพราะชาติกำเนิด บุคคลย่อมเป็น
คนเจ็ดतालเพราะการกระทำ บุคคลย่อมเป็นคนสูงศักดิ์
เพราะการกระทำ”

—สตตนิบาต ๑๓๖

๘. จิตวิทยา เนื่องจากสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาทุกอย่าง
 ซึ่งย่อมมีสภาวะอันถูกจำกัดอยู่ด้วยสิ่งต่าง ๆ นั้นมันจะต้อง
 สลายและดับไปเป็นธรรมดา เนื่องจากทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้น
 แล้วย่อมจะต้องดับ ดังนั้นจึงไม่มีส่วนใดในมนุษย์ที่จะ
 เรียกได้เลยว่าเป็นวิญญาณอันไม่รู้จักตาย (Immortal soul)
 ตรงกันข้ามพระพุทธศาสนาถือว่าบุคคลิกภาพของมนุษย์เป็น
 กลุ่มแห่งความรู้สึก ความจำ สัญญา และแนวคิดต่าง ๆ
 ซึ่งทำหน้าที่ของตนเองไปตลอดเวลา (คือมีเกิดและดับอยู่
 ตลอดเวลา) และ (เจตสิกธรรม) ทั้งหมดนี้ ปรากฏออก
 มาโดยมีวิญญาณ (Consciousness) อยู่เบื้องหลัง (คือเจต-
 สิกธรรมเหล่านั้นเกิดดับพร้อมกับวิญญาณ ถ้าวิญญาณ
 ไม่เกิด เจตสิกธรรมเหล่านั้นก็เกิดไม่ได้ แต่แม้กระนั้น
 วิญญาณนั่นเองก็ไม่ใช่มรรคธรรม) ดังนั้น สิ่ง ๆ หนึ่งที่
 ถือว่าเป็นอมตก็คือสิ่งซึ่งไม่มีการเกิด ไม่ถูกจำกัดอยู่ด้วย
 สภาวะต่าง ๆ และไม่ใช่อะไรของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ
 นั่นคือนิพพาน (เพราะทางพระพุทธศาสนาถือว่าแก่นิพพาน
 ก็เป็นอนัตตา)

๙. ความตาย เมื่อพระพุทธศาสนาปฏิเสธวิญญาณ (เป็นอมต) ดังนั้นจึงมีปัญหาคือไปอีกว่าพระพุทธศาสนา สอนว่าความตายเป็นที่สุดของความ^๕เป็นอยู่ อันเนื่องด้วย วิญญาณเช่นนั้นหรือเปล่า คำตอบปัญหาเป็นเรื่องที่จะต้อง อธิบายกันบ้าง คือไม่สามารถตอบให้ได้ความชัดเจนด้วย คำ ๆ เดียว ว่า “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” เท่านั้น

เมื่อกล่าวกันตามความจริง อย่างเข้มงวด (คือตาม ความหมายอันเป็นหลักวิชาชั้นสูงสุด) แล้ว การที่กล่าวว่า พระพุทธศาสนาสอนเรื่องการเกิดใหม่ ชนิตวิญญาณไปเข้า ร่องใหม่ (re-incarnation) ก็ดี หรือสอนว่าคนตายไปแล้ว ก็สูญไปเลยก็ดี ยังไม่ถูกต้องกับความ^๕เป็นจริงนัก อันที่จริง พระพุทธศาสนาสอนเป็นแบบกลาง ๆ ระหว่างแนวคิดทั้งสอง ประการนั้นเสียมากกว่า พระพุทธองค์เองก็เกิดมาโดยได้รับ อบรมศึกษาแบบชาวฮินดู เช่นเดียวกับที่พระเยซูเกิดมา โดยได้รับการอบรมศึกษาแบบชาวียิวเหมือนกัน ในศาสนา ฮินดูนั้น ถือว่าบุคคลทุกคนที่ย่อมมีวิญญาณ (soul) และ วิญญาณทั้งกล่าวนั้น แต่ละดวง ก็เป็นการแสดงออกของ วิญญาณสากลดวงใหญ่ซึ่งทางศาสนาฮินดูเรียกว่าพระพรหม นั้น มีสภาพเป็นอนันต์ (Absolute) เป็นต้นคำของสิ่งที่

พระองค์สร้างมาทั้งหมด และจุดหมายปลายทางของวิญญูณดวงย่อย ๆ แต่ละดวง ก็คือการกลับเข้าไปรวมกันกับพระพรหม การกลับคืนไปอยู่ร่วมกับพระพรหมนั้น คือนิพพาน ตามแนวคิดของศาสนาฮินดูและจะบรรลุได้ก็ต่อเมื่อวิญญูณได้ผ่านการเกิดใหม่ชนิดไปเข้าร่างใหม่ (re-incarnation) เป็นจำนวนมากมาย เมื่อไปเกิดใหม่โดยนัยดังกล่าวแล้ว ครั้งหนึ่ง วิญญูณก็ได้รับบทเรียนใหม่ ๆ ออกไปเรื่อย ๆ บางชาติก็ได้กระทำบาปไว้ และก็ต้องรับผลของบาปนั้น ๆ และในชาติต่อไปก็เจริญขึ้นกว่าเก่าบ้าง ในที่สุดวิญญูณก็ไต่ถึงความบริสุทธิ์ จากความเห็นแก่ตัวทั้งปวง จึงเข้าถึงนิพพาน และไม่ต้องเกิดอีกต่อไป (นี่เป็นแนวคิดเรื่องการเกิดใหม่แบบ re-incarnation ของศาสนาฮินดู)

ส่วนพระพุทธศาสนาไม่สอนอย่างนั้น เมื่อมีผู้ถามว่า หลังจากข้าพเจ้าตายแล้ว ข้าพเจ้าจะเป็นอย่างไรต่อไป พระพุทธองค์ทรงจะตรัสตอบว่า ท่านเป็นอะไร เพราะคำว่า ข้าพเจ้า หรือ เรา หรือ ตัวตน นั้น ไม่ได้หมายความถึงสิ่ง ๆ เดียวโดยเฉพาะ แต่ทว่าหมายรวมถึงสิ่งต่าง ๆ หลายอย่างด้วยกัน ความตายเท่าที่เรามองเห็นคือการที่ร่างกายหยุดทำงาน แต่ส่วนจิตใจแล้วจะเป็นอย่างไรต่อไป จาก

ความรู้เท่าที่ใคร่ในปัจุบัน เกี่ยวกับวิชาสรีรวิทยา ทางประสาท (neurophysiology) เราก็คือทราบกันแน่นอนเกือบไม่มีข้อสงสัยแล้วว่า สิ่งที่เราเรียกว่าการกระทำของจิตใจ (mental activities) นั้นขึ้นอยู่กับการทำงานแบบไฟฟ้าเคมี (electrochemical workings) ของสมอง ความจริงดังกล่าวนี้รู้กันทั่วไปแล้ว สำหรับการดำเนินงานของจิตใจส่วนมากทีเดียว แม้ว่าอาจจะยังไม่หมดทุกอย่างก็ตาม ดังนั้นเมื่อสมองหยุดทำงาน ความรู้สึก สัญญา ความคิด และวิญญาณ (การเห็น การได้ยิน เป็นต้น) ก็จะสิ้นสุดลงด้วย

พระพุทธศาสนาสอนว่า เป็นการเป็นไปได้ไหมที่จะมีจิตอย่างเดี่ยวโดยปราศจากวัตถุ ดังนั้นร่างกาย (อันเป็นส่วนวัตถุ) จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับวิญญาณ (คือ consciousness ไม่ใช่ soul) อย่างไรก็ตาม เราต้องไม่ลืมว่าพระพุทธศาสนาสอนอีกด้วยเหมือนกันว่า การมีร่างกายอย่างเดียวก็น่าไม่พอ เพราะจำเป็นจะต้องมีส่วนประกอบที่ไม่ใช่วัตถุของมนุษย์อยู่ด้วยจึงจะให้วิญญาณ (consciousness) เกิดขึ้นได้ ลักษณะที่ไม่ใช่วัตถุของจิตดังกล่าวมานี้เรียกว่า “ภวังคโสถ” หรือกระแสแห่งชีวิต ที่เป็นไปอยู่ใต้สำนึก (sub-conscious life-stream) สิ่งนี้แหละที่คงดำรงอยู่ได้

แม้หลังจากที่ร่างกายตายไปแล้ว และครั้นแล้ว ก็ไปปรากฏ
ในร่างใหม่

ลักษณะของภวังคโสตน์แตกต่างกันไปสำหรับบุคคล
แต่ละคน และเป็นที่รวมหรือเก็บสิ่งสม (ผล) ของการ
กระทำและประสบการณ์แต่เดิมของบุคคลไว้ *๔ แต่ละคนจึง
มีความโน้มเอียง หรืออุปนิสัยต่าง ๆ นานา เป็นจำนวนมาก
ทั้งที่เขารู้สึกตัวและไม่รู้สึกตัว เก็บสิ่งสมและปะปนกันอยู่
(ในภวังคโสตน์) เช่น ความทะนง ความชอบคนตรี
รสนิยมในทางศิลปะ ความรักธรรมชาติ ความรู้สึกไม่
ปลอดภัย (คือหวาดหวั่นต่ออันตรายบางอย่าง) และอื่น ๆ
อีกนานาประการ คุณลักษณะเหล่านี้แต่ละอย่างก็ประกอบ
ด้วยวิบาก (คือผลกรรม) อันเป็นไปในทางของคนโดย
เฉพาะ เช่นความรู้สึกเห็นแก่ตัวก็ทำให้เกิดการกระทำที่เห็น

*๔ ทำนองเดียวกันกับที่เมล็ดมะขามเป็นต้น เป็นที่เก็บกัก ก้าน ใบ ราก
และเมล็ดต่อไปอีก ฉะนั้น นี่เป็นข้ออุปมาในด้านวัตถุหรือรูปธรรม
จริงอยู่ หากไม่มีดิน น้ำ และอุณหภูมิที่เหมาะสม กิ่ง ก้าน ใบ และ
รากจะงอกออกมาไม่ได้แต่ทั่วๆ เชื้อ หรือสาเหตุที่ทำให้กิ่ง ก้าน ใบ
เป็นต้น งอกออกมาได้นั้น ก็ฝังตัวอยู่ในเมล็ดนั่นเอง ลองนำก้อนหิน
ที่มีลักษณะ และขนาดเช่นเดียวกัน ไปเพาะในดินที่มีความชุ่มชื้นของ
อากาศ อย่างเดียวกัน ก้อนหินจะไม่งอกเลย เพราะสาเหตุ หรือเชื้อ
แห่งความเป็นกิ่ง ก้านและใบเป็นต้นนั้น ไม่มีอยู่ในก้อนหินนั่นเอง

แก้ตัว ซึ่งทำให้เกิดผลคือความทุกข์อีกต่อหนึ่ง ซึ่งจะเป็นทุกข์มากหรือน้อยเพียงใด ก็สุดแล้วแต่ว่ากรรมอันเกิดจากความเห็นแก้ตัวกระตุ้นให้กระทำลงไปนั้นจะรุนแรงมากน้อยเพียงใด การที่คนเราแต่ละคนเกิดมาเป็นอย่างไรและมีชีวิตอยู่เป็นอย่างไรนั้น ก็เป็นวิบากคือผลของความคิดที่เขาได้คิดไว้แล้ว และของการกระทำที่เขาได้ทำไว้แล้วในอดีตนั่นเอง และในทำนองเดียวกัน ความประพฤติของเขาในปัจจุบันนั้นก็จะเป็เครื่องกำหนดว่าอนาคตของเขาจะเป็นเช่นไร ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าทุกคนเป็นผู้สร้างหรือกำหนดชะตาชีวิตของเขาเองทั้งสิ้น

ภวังคโลต นั้น ก็เช่นเดียวกับสังขารคือสิ่งที่มิใช่ปัจจัยปรุงแต่งทั้งหลาย ที่ถูกจำกัดอยู่ (ด้วยสภาวะต่าง ๆ เช่น กาลและอวกาศ เป็นต้น) คือมีสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปวิวัฒนาการไปอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่เดียวกันก็สร้างสรรค์คุณลักษณะใหม่ ๆ และปล่อยทิ้งคุณลักษณะเก่า ๆ ไปในชั่วพริบตา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้คือการเปลี่ยนแปลงของบุคคลิกภาพของคนเรานั่นเอง ทั้งนี้เพราะเมื่อบุคคลมีชีวิตอยู่ในโลกนั้น เขาก็ได้รับอิทธิพลจากครอบครัวย่าง สังคม ย่าง และจากสิ่งแวดล้อมประการอื่น ๆ ย่าง ซึ่งทำให้เขา

ได้กลายเป็นผลของสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นไปด้วยในตัว ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวมา การเปลี่ยนแปลงแห่งบุคคลิกภาพของเขาส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องของความบังเอิญ (ที่เกิดจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม มิได้เกิดจากความจงใจ) จุดประสงค์ของพระพุทธศาสนา ก็คือต้องการชี้แนวทาง และชักนำให้บุคคลิกภาพของคนได้มีโอกาสดำเนินไปโดยไม่ปล่อยให้เป็นเรื่องของความบังเอิญอย่างเดียว การพัฒนาดังกล่าวมานั้นจะบรรลุถึงขีดสูงสุดแห่งความสมบูรณ์ได้ ในเมื่อบุคคลเข้าถึงนิพพาน และเมื่อถึงระยะนั้นแล้ว ก็ไม่ต้องการเกิดใหม่อีกต่อไป ในเรื่องนี้พึงเห็นตามคำปฐกาวลีชชานาในหนังสือมีลนทปัญหาคงต่อไป

(พระเจ้ามีลนทถาม) “ข้าแต่ท่านพระนาคเสน อะไรเป็นสิ่งที่ไปเกิดใหม่”

(พระนาคเสนตอบ) “นามรูปนั้นแหละ มหาบพิตร เป็นสิ่งที่ไปเกิดใหม่”

(พระเจ้ามีลนทถาม) “เป็นไปได้อย่างไร, ท่านพระนาคเสนผู้เจริญ, นามรูปนั้นเป็นนามรูปเดียวกันกับนามรูปในปัจจุบันนี้หรือ?”

(พระนาคเสนตอบ) “หามิได้ มหาบพิตร แต่นามรูปในปัจจุบันนี้ได้กระทำการมโดยสร้างกุศล

และอภิสกุลต่าง ๆ ไว้ และด้วย (วิบากคือผลของ)
กรรมนั้น นามรูปใหม่ก็เกิดขึ้น

“ความทรงจำที่อยู่ในจิตสำนึกทั้งปวงก็ ความ
คิดเห็นเกี่ยวกับตนเองในปัจจุบนันท์ก็ ทักษะของเขา
ที่มีต่อชีวิตก็ ตลอดจนถึงความชอบไม่ชอบสิ่งใด
ความเชื่อถือ และความเห็นต่าง ๆ ของเขาก็จะ
สูญสลายไปพร้อมกับร่างกาย ดังนั้น เราจึงกล่าว
ไม่ได้ว่าบุคคลเดียวกันนั้นจะมีชีวิตอยู่อีก (หลังจาก
ที่กายเนื้อของเขาแตกดับไปแล้ว)

* ๕ ข้อความตอนนี้อาจแปล ขวนให้เข้าใจผิดได้สำหรับผู้ที่ยังไม่คุ้นเคย
ต่อการกล่าวความจริง ๒ ชั้น คือ ขนสมมติ (Conventional หรือ
relative หรือ supposed truth) กับขนปรมาต (Absolute หรือ
Ultimate) ข้อความข้างต้นนั้นกล่าวในแง่ ปรมาต หรือซึ่งเป็นการ
มองจากหลักความจริงขั้นสูงสุด จึงกล่าวว่าผู้ที่ไปเกิดใหม่นั้นไม่ใช่
คนเก่า และความชอบ ไม่ชอบ และความเชื่อถือเก่า ๆ ก็ดับไปหมด
จึงฟังดูคล้าย ๆ กันว่า พระพุทธศาสนาสอนว่าตายแล้วสูญหมดฉะนั้น

แต่ความจริงขนสมมติ หรือ Conventional หรือ Relative
Truth กล่าวว่าบุคคลเดิมนั้นไปเกิดใหม่ย่อมไม่ผิดอย่างใด เปรียบ
เหมือนกับการกล่าวว่าดวงอาทิตย์ขึ้นทางตะวันออกก็ดี และตกทาง
ตะวันตกก็ดี หรือการกล่าวว่า ดวงอาทิตย์เป็นดาวฤกษ์ที่อยู่กับทุก
ข้อมไม่เป็นการผิด ในเมื่อเป็นการพูดกันตามปกติในชีวิตประจำวัน
หรือในตำราขนต่ำไม่ใช่ตำราขนสูงจริง ๆ

การถือตามความจริงขน Absolute อย่างเดียว โดยไม่เลือก
กาละเทศะ หรือไม่อธิบายให้แจ่มแจ้งพอสมควร จึงอาจทำให้เกิด
ความเข้าใจผิดได้มาก สำหรับผู้ที่ไม่เข้าใจตลอด หรือสำหรับบุคคล
ภายนอกที่คอยจ้องหาเหตุจับผิดอยู่

๑๐. ความรู้และความฉลาด เกี่ยวกับเรื่องนพระ
พุทธองค์ตรัสว่า

“หากบุคคลจะพึงเป็นผู้บริสุทธิ์โดยเหตุสักว่าการ
เปลี่ยนแปลงความเห็นของตน หากเขาจะเป็นผู้หลุดพ้นจาก
ความทุกข์ได้เพราะเหตุสักว่าความรู้แล้ว สิ่งอื่น ๆ นอกจาก
มรรคมงคล ๘ ก็สามารถทำบุคคลให้บริสุทธิ์ได้และสามารถ
ทำให้ทุกข์หมดสิ้นไปได้ แต่ความจริงแล้วมิใช่เช่นนั้นเลย”

— สุตตนิบาต ๗๘๙

อันที่จริงการเข้าใจข้อเท็จจริงที่เป็นหลักใหญ่ ๆ บาง
ประการเท่านั้น ก็เป็นการเพียงพอแล้วสำหรับ (ภาวะปฏิบัติ
เพื่อ) ความหลุดพ้น เพราะบุคคลบางคนอาจจะแสวงหา
ข้อเท็จจริง (ทางตำราและเหตุผลทางตรรกวิทยา) ไป
โดยไม่มีที่สิ้นสุด แต่แล้วก็อาจจะไม่มีวันเข้าใจถึงความจริง
ที่สามารถนำไปสู่นิพพานได้เลยก็ได้ เพราะฉะนั้น ความรู้
ความเข้าใจตนเองจึงสำคัญกว่าความรู้ความเข้าใจโลก
(ภายนอก) ในเรื่องนี้ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

“ดูก่อน มัคคัณทียะบุคคลไม่พึงเข้าถึงความบริสุทธิ์
ได้เลย เพราะเหตุสักว่าความเห็น สักว่าการฟัง (คือการ

ศึกษา) ด้วยความรู้ และด้วยการประพฤติ ตามศีลวัตร
 มาคณัตถิยะ ความบริสุทธิ์นั้น บุคคลก็ไม่อาจเข้าถึงได้โดย
 โดยไม่มีความเห็น หรือการฟัง หรือความรู้ หรือการปฏิบัติ
 ตามศีลวัตรได้เลย” ๖

— สุตตนิบาต ๘๓๙ (ฉบับไทย เล่ม ๒๕ หน้า ๔๔๔)

ความฉลาดนั้น ก็เช่นเดียวกับความรู้ พระพุทธ
 ศาสนาถือว่า เป็นเครื่องมีอหิมัตถุคคามาก แต่ก็เป็นอุบายวิธี
 อันจะนำบุคคลไปสู่จุดหมายปลายทางเท่านั้น มิใช่เป็นจุด

๖ ข้อความภาษาไทยนี้ ไม่ได้แปลโดยตรงจากภาษาอังกฤษในทุกกรณี
 แต่ได้เทียบเคียงดูกับพระไตรปิฎกของไทยเล่ม ๒๕ หน้า ๔๔๔ ด้วย
 ข้อความที่เป็นภาษาบาลีเดิมเป็นดังนี้

น นิฐิยา นสุติยา ญาณเน (มาคณัตถิยติ ภควา)

สัลพุทธเตน ปิ น สุทธิมาห

อ ภิวิฐิยา อสุติยา อ ญาณ

อ สัลตา อพุทตา โน ปิ เตน

เอเต จ นิสซช อนุคฺคหา

สนฺโต อนิสฺสาช ภวัน ชนฺเป ฯ

ใจความของพุทธภาษิตตอนนั้น อรรถาธิบายว่า คุณลักษณะหรือข้อ
 ปฏิบัติเหล่านั้นมีทั้งฝ่ายถูกและฝ่ายผิด เมื่อถือเอาหรือปฏิบัติไปตาม
 ฝ่ายผิด ก็ไม่ได้รับผลคือความบริสุทธิ์ ต่อถือหรือปฏิบัติตามฝ่ายถูก
 จึงจะได้ความบริสุทธิ์เป็นผล

หมายปลายทางในตัวของมันเอง เมื่อถึงขั้นสุดท้ายแล้ว
ความจริงหรือสัจธรรมนั้น จะมีสภาพอยู่เหนือความเข้าใจ
ของมนุษย์ธรรมดาโดยสิ้นเชิง และดังนั้นหน้าที่อันสูงสุด
ประการหนึ่งของความฉลาดหรือปัญญา ก็คือบุคคลต้องไข
ปัญญานั้นเป็นเครื่องมือค้นหาความจริงหรือสัจธรรม
ซึ่งอยู่เหนือปัญญานอกอีกทีหนึ่ง

๑๑. **ระเบียบวินัย** พระพุทธองค์ตรัสว่า “แม้บุคคล
จะสามารถปราบปรามผู้อื่นได้เป็นจำนวนพัน ๆ ในสงคราม
แต่บุคคลผู้สามารถชนะตนเองได้คนเดียวนั้น ชั่วว่าเขาน่า
ยิ่งใหญ่กว่า (คนแรก)”

ดังนั้นระเบียบวินัยจึงมีความสำคัญเหมือนกัน พระ
พุทธองค์ตรัสว่า บุคคลจะพึงชนะกิเลสและความเกียจคร้าน
และบรรลุนิพพานได้ในที่สุด ก็ด้วยการตั้งตนเองไว้ใน
ระเบียบวินัยอย่างเข้มงวดเท่านั้น แต่แม้ว่าเรามีหน้าที่ของ
กระทำตน (คือจิตใจของตน) ให้บริสุทธิ์ก็ตาม เราก็ไม่
สามารถนำตัวเราเองเข้าไปสู่นิพพานได้ เพราะนิพพานอยู่
เหนือวิสัยของความพยายามอันเป็นโลกียของมนุษย์ คือ
มนุษย์ไม่สามารถจะสร้างนิพพานให้มาให้เป็นขึ้นมาได้ด้วย

ความพยายามของตนเอง และนิพพานนั้นปรากฏออกมาใน
เมื่อบุคคลใดทำลายขันธ์อันร้อยรัดคืออุปาทาน หรือความ
ยึดมั่นถือมั่นได้หมดแล้วเท่านั้น *๑ ขออ้างพระพุทธรวณะ
ดังต่อไปนี้

“บุคคลผู้ไม่อุทิศลำหูลูกขึ้น ในเมื่อถึงเวลาที่จะต้อง
ลุกขึ้น ผู้ที่แม้จะยังหนุ่ม (สาว) และแข็งแรง ก็มีว่เกียรจรั้น
เสีย เป็นผู้มีความคิดและความตั้งใจอ่อนแอ คนเกียรจรั้น
เช่นนั้นย่อมไม่ได้พบทางแห่งปัญญาเลย”

— ธรรมบท ๒๔๐

๑๒. ในฐานะเป็นสถาบันอย่างหนึ่ง พระพุท
ศาสนาเป็นประมวลคำสอนที่กล่าวถึงความจริง อันมีความ
สำคัญ (ต่อชีวิต) ซึ่งหากบุคคลเข้าใจความจริงเหล่านั้น

*๑ คือหมายความว่านิพพานเป็นสภาวะที่ดำรงอยู่แต่เดิมแล้ว ไม่ใช่เกิด
ขึ้นมาเพราะมรรค ๘ เหมือนอย่างที่ยอดเขาขอมมีอยู่แล้วแต่เดิม บุคคล
ใดต้องการขึ้นไปให้ถึงยอด ก็ต้องใช้ความพยายามของตนเอง ดังนั้น
ผลของความพยายามคือการขึ้นไปถึงยอดเขาไม่ใช่ทำให้เกิดมียอดเขา
ขึ้นได้ ในทำนองเดียวกัน การปฏิบัติตามมรรค ๘ เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติ
ทำนิพพานให้แจ้งขึ้น แต่สภาวะนิพพานนั้นก็มีอยู่แล้วแต่เดิม ไม่ใช่
เป็นผลของมรรค ๘

โดยถูกต้องแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ทุกคน ดังนั้น
จึงสมควรอย่างยิ่ง ที่ควรจะให้ได้มีการตั้งแหล่งเผยแพร่
คำสอนนี้ให้เป็นหลักฐาน และให้กาลเป็นส่วนประกอบอัน
แยกไม่ออกของสังคมเลยทีเดียว เพราะทวิวิธน์เองคำสอน
ดังกล่าวจึงจะสามารถแพร่หลายซึมซาบเข้าไปสู่คนทุกชั้น
ทุกประเภทและดำรงอยู่ได้ตลอดชั่วประชาชนรุ่นหลัง ๆ ต่อ
ไปอีก นอกจากนี้หากไม่มีคำสอนดังกล่าวนี้ปรากฏอยู่แล้ว
ในไม่ช้าก็จะเกิดมลัทธิที่แตกซาว (คือไม่มีการยอมอม
ยอมหรือเอื้อเฟื้อแก่ลัทธิอื่นใดเลย) หรือลัทธิถือโชคกลาง
หรือความเชื่อในภูติผีปิศาจและเทวดาอย่างผิดลวาลจริง

*๘ หมายความว่า การเชื่อถือเทพดาและภูติผีปิศาจมีอยู่จริงและมี
อำนาจบางอย่างจริง ๆ ตามความเป็นจริงนั้น ก็ย่อมมีอยู่เหมือนกัน
ไม่ใช่ให้ปฏิเสธเสียเลยว่ามีภูติผีปิศาจหรือเทพดา หรือว่ามีอยู่ก็
ไม่มีอำนาจอะไรเสียเลย บุคคลสมัยโบราณอาจมีความเห็นสุดโต่ง คือ
ถือว่าเทวดามีอำนาจหมดทุกอย่างและช่วยบันดาลได้ทุกอย่าง แต่
บรรดานักปราชญ์ในสมัยปัจจุบันส่วนมากก็มีความสุดโต่งไปอีกทาง
หนึ่งเหมือนกัน คือเชื่อว่าไม่มีหรือมีอยู่ก็ไม่มีอำนาจอะไรเสียเลย ซึ่ง
ความจริงมีอยู่ว่าเราทั้งหลายทั้งคนและสัตว์ต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด เทวดา
ก็ช่วยเราได้มากเช่นเดียวกัน และในทางตรงข้าม เราทั้งหลายทั้งคนและสัตว์
หรือเกียจคร้านมากน้อยเพียงใด พวกปิศาจก็สามารถช่วยเราได้มาก
เช่นเดียวกัน

ก็จะคงคบคลานเข้ามา เพื่อสนองความต้องการในทางจิตใจ
ของมนุษย์ที่จะต้องมีอะไรอย่างหนึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว
ความจำเป็นดังกล่าวนั้น จะเห็นได้จากพระพุทธคำรัสเองว่า

“ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย เราเป็นผู้หลุดพ้นแล้วจาก
บ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ แม้เธอทั้งหลาย
ก็เป็นผู้หลุดพ้นจากบ่วง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์
เช่นเดียวกัน ภิกษุทั้งหลาย เธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์สุข
แก่มหาชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์
เกื้อกูล และเพื่อความสวัสดีของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย จง
ประกาศพรหมจรรย์ (คือคำสอน) อันงามในเบื้องต้น งาม
ในท่ามกลาง และงามในที่สุด บริสุทธบริบูรณ์พร้อมทั้งอรรถ
และพยัญชนะ จงประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธบริบูรณ์พร้อมทั้งอรรถ
ทั้งปวงนี้เถิด”

— วินัยมหาวัตถุ

แต่ (ข้อเสียมีอยู่ประการหนึ่งเหมือนกันคือ) เมื่อ
บุคคลคิดถึงพระพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นสถาบัน (คือ
องค์การเผยแพร่) และถือว่าเป็นหน้าที่ของเขาคงต้องทำ
งานให้กับสถาบัน (เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของสถาบัน

เท่านั้น) เช่นนี้แล้ว เขาก็มักจะล้มเลิกถึงข้อเท็จจริงที่ว่า
 สัจธรรมเป็นของสากล (คือไม่ใช่เป็นเอกสิทธิ์ของสถาบัน
 ใดสถาบันหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้น) (คือทำให้เข้าใจแคบ
 ไปโดยไม่รู้สึกรู้สั) คำว่า “พระพุทธศาสนา” เป็นเพียง
 สัญลักษณ์อย่างหนึ่งซึ่งใช้แทน (คือหมายความว่าถึง)
 ความเชื่อและแนวคิดบางประการเท่านั้น ความจริง (คือ
 สัจธรรม) เหล่านี้เราอาจใช้คำอื่น หรือสถาบันหรือสัญลักษณ์
 อย่างอื่น เป็นเครื่องชั่งแทนก็ได้ โดยให้ความ
 หมายเช่นเดียวกัน ดังนั้นถ้าหากเรามีความโน้มเอียงเข้า
 ข้างพุทธศาสนาของเรา (มากเกินไป) เราก็กลายเป็นผู้
 มีใจแคบซึ่งไม่ใช่ลักษณะอันแท้จริงของชาวพุทธ ชาวพุทธ
 แต่ละคนมีโอกาสดูที่ระสอความจริงแก่คนอื่น และก็ไม่
 ความจำเป็นอย่างใด ที่เขาจะต้องกระทำเช่นนั้นในนามของ
 พระพุทธศาสนา แต่การกระทำเช่นนั้นจะช่วยให้มีการปฏิบัติ
 ตามความรู้ได้มากขึ้น และเป็นโอกาสให้ผู้อื่นได้มีโอกาส
 ปฏิบัติตามมากขึ้น (คือทำให้ผู้อื่นมีโอกาสปฏิบัติตาม
 ธรรมของพระพุทธศาสนา โดยที่เขาไม่จำเป็นต้องประกาศ
 ตนว่าเป็นชาวพุทธมากขึ้น) ในเรื่องนี้พระพุทธองค์ตรัสไว้
 ในทีฆนิกายว่า

“ก่อนภิกษุทั้งหลาย หากจะมีผู้หนึ่งผู้ใด กล่าว
 ตีเคียนเรา หรือพระธรรม หรือพระสงฆ์แล้วไซ้ เธอไม่
 พึงโกรธเคือง หรือมีจิตประทุษร้าย หรือไม่พอใจต่อเขา
 เพียงด้วยเหตุนี้ เพราะหากเธอมีจิตปฏิฆะ (คือฝังความ
 รุสีกไม่พอใจไว้) ความรู้สึกเช่นนั้นจะเข้าไปเพื่อชักขวาง
 แก่ความเจริญทางจิตของตนเอง และนอกจากนั้นเธอยังจะ
 ไม่สามารถวินิจฉัยได้ด้วยว่า คำกล่าวนั้น ๆ ผิดหรือถูก
 เพียงใด

“อนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย หากจะมีผู้หนึ่งผู้ใด กล่าว
 สรรเสริญเรา หรือพระธรรมหรือพระสงฆ์แล้วไซ้ เธอไม่
 พึงถึงความชื่นชมเพราะเหตุเพียงเท่านั้น เพราะข้อนั้นจัก
 เป็นไปเพื่อชักขวางแก่ความเจริญทางจิตของเธอเหมือนกัน
 แต่เธอควรจะรับรู้ข้อความส่วนที่เป็นจริง และแสดงว่า
 ข้อความที่เขากล่าวนั้นมีความจริงเช่นไร”

ในเรื่องนี้พระพุทธศาสนาอาจกล่าวยืนยันว่าคุณความดี
 ของตนเองได้ว่า ตลอดเวลา ๒๕๐๐ ปีมานี้ ไม่ได้เคยเป็น
 ต้นเหตุให้มีการเฆี่ยนบุคคลผู้ที่ไม่เชื่อถือเลยแม้แต่คนเดียว

ไม่ได้เป็นเหตุการสงครามเพื่อศาสนาเลยแม้แต่ครั้งเดียว
 และไม่ได้มีการทำลายล้างผู้ทศนัฏศาสนาอื่นเลยแม้แต่
 คนเดียว

อย่างไรก็ตาม ศาสนาต่าง ๆ ที่ะยังยืนอยู่ได้ในหมู่
 ประชาชนนับเป็นจำนวนล้าน ๆ เป็นเวลานาน ๆ นั้น ย่อม
 ต้องมีการเปลี่ยนแปลงและความเสื่อมโทรมบ้างเป็นธรรมดา
 ตัวอย่างที่กล่าวนี้ จะเห็นได้จากการที่มีลูกธนูสวดมนต์เพื่อ
 หนุนเวลาการสวดมนต์ (Prayer Wheel) การบูชารูปเคารพ
 และการถวายเครื่องสักการะต่าง ๆ แก่พระพุทธรูปเป็นต้น
 นอกจากนั้นชาวพุทธในสมัยต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ใน
 ประเทศจีนและญี่ปุ่น ก็ได้สร้างเรื่องราวเป็นตำนานนิยาย
 ต่าง ๆ เกี่ยวกับพระพุทธองค์ และพระธรรมขึ้นมากมาย
 คำสอนเกี่ยวกับนิพพานก็หมดความสำคัญลงไป กลายเป็น
 มีเรื่องสวรรค์ อันเป็นแดนบรมสุข มีพระพุทธองค์ประทับนั่ง
 อยู่บนบัลลังก์มาแทนที่และศรัทธาความเชื่อ(อย่างเดียว)
 ก็กลายเป็นคุณธรรมที่มีความสำคัญเหนือกว่าความเข้าใจ
 หรือปัญญา

การปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน

สิ่งที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดสำหรับชีวิตมนุษย์นั้น ไม่ใช่ความเชื่อ หรือสถานะทางสังคม หรือสติปัญญา (ในทางวิชาการ) หรือทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ แต่สิ่งที่จริงแล้ว จะต้องได้แก่เจตนาในการกระทำต่าง ๆ อารมณ์และความรู้สึกต่าง ๆ ของตน แต่ถ้าจะกล่าวโดยทั่วไป ก็เกือบจะวางเป็นหลักได้เลยทีเดียว ว่าตัวการสำคัญนั้นก็คือความรู้สึกของตนนั่นเอง และความรู้สึกนั่นเอง ที่ทำให้การกระทำ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เราประสบในชีวิตประจำวันมีความหมาย มีวัตถุประสงค์ มีคุณค่า และมีความสำคัญแก่ชีวิตของเรามากน้อยต่าง ๆ กัน หากไม่มีความรู้สึกและเจตนาบางอย่างอยู่ข้างแล้ว ก็จะไม่มีความกระตือรือร้นให้เราทำ พูดหรือคิดสิ่งใดเลย และชีวิตก็คงจะตายตัวหรือจืดชืดเต็มที แต่ความรู้สึกของเรานั้น บางอย่างก็มีคุณค่าให้เกิดประโยชน์สุขและเป็นไปในทางดี และบางอย่างก็มีลักษณะเป็นอนิจจารมณ์ (คือทำให้เกิดความไม่สบาย) เป็นความรู้สึกที่ไม่มีประโยชน์ ทำให้เกิดความเศร้าโศก เกิดความ

ขัดแย้ง เกิดความกังวล เกิดความรำคาญ เกิดความสับสน
วุ่นวาย หรือมีคุณลักษณะอื่นเป็นไปในทางลบ (คือเป็น
อกุศล) อย่างอื่น กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือสิ่งที่เราเรียกกันว่า
ความทุกข์นั่นเอง *๕

ดังนั้นพระพุทธองค์จึงทรงยืนยันข้อความของพระองค์
ไว้ในอริยสัจ ๔ ดังต่อไปนี้

๑. ทุกข์ ในแบบต่าง ๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นแบบไหน
ก็ตาม ย่อมเป็นลักษณะที่มีประจำและมีอยู่ทั่วไปของชีวิต

๒. สาเหตุแห่งทุกข์ คือความอยากหรือตัณหา
ซึ่งจะนำไปสู่ความทุกข์ในประสพการณ์ที่เราประเภทน
ก่อให้เกิดอิฏฐารมณ์คือความพึงใจ และประเภทนย่อม

*๕ ทั้งนี้เพราะโดยปรมาตตโฆหาร คือการมองจากความจริงขั้นสูงสุดแล้ว
อารมณ์ทั้งปวง แม้ที่เป็นฝ่ายอิฏฐารมณ์ ก็ก่อให้เกิดความสุข ก็นับ
ว่ายังอยู่ในบริเวณแห่งความทุกข์อยู่นั่นเอง เพราะยังต้องมีความ
เปลี่ยนแปลง และขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยต่าง ๆ ดังนั้น ส่วนที่สมมติ
เรียกกันว่าความสุขทางโลกนั้น แม้จะสุขเพียงใด ก็ยังมีความทุกข์
เจือปนอยู่เสมอ เป็นแต่ว่าทุกข์น้อยเท่านั้น เช่นเดียวกับวิชาวิทยา
ศาสตร์ว่าด้วยความร้อน ซึ่งถือว่าความเย็นไม่มี สิ่งที่เราเรียกว่า
ความเย็นนั้น แม้จะเย็นเพียงใด ก็ยังมีความร้อนอยู่ เป็นแต่ว่ามีอยู่
น้อยเท่านั้น

ก่อให้เกิดนิมิตฐานคือความไม่น่าพึงพอใจ การสักแต่ว่า
รับรู้ตามสภาวะของมันดังกล่าวนั้น โดยตัวเองแล้ว ไม่ใช่
เป็นความเสียหายอย่างใด อันที่จริง ความเสียหาย หรืออันตราย
นั้นเกิดขึ้นจากความอยาก หรือความติดอยู่ ในประสัฟิการณ
เช่นนั้น ๆ เสียมากกว่า *๑๐

๓. ความดับทุกข์ เป็นสภาพที่บุคคลสามารถเข้า
ถึงได้ คือสภาพเช่นนั้นมิอยู่จริง ๆ

๔. ทางดับทุกข์ คือการปฏิบัติตามมรรคมรรค

๔ ประการ

อย่างไรก็ตาม การที่บุคคลประพฤติพรหมจรรย์นั้น
ก็ไม่ควรสักว่าเพียงเพื่อหวังว่าจะได้ประสยสุขในโลกหน้า
(อย่างเดียว) ในเรื่องนี้พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

*๑๐ การสักแต่ว่ารับรู้ ในที่นี้เรียกว่า “กามาวจรกิริยา” หมายความว่า
แม้พระอรหันต์เมื่อเห็นสิ่งที่สวยงาม เช่นภาพวิ หรือหญิงสาวเป็นต้น
ก็รู้ว่าสวยงาม ผู้หญิงคนนั้นสวย หรือเมื่อฟังเพลง ก็รู้ว่าเพลงนี้เพราะ
และเมื่อได้เห็นคนขี้ริ้ว หรือเพลงไม่เพราะ ก็รู้เหมือนกันว่าคนนั้นขี้ริ้ว
เพลงนั้นไม่เพราะ แต่ทั้งหมดนั้นก็เพียงสักแต่ว่ารู้เท่านั้น ไม่มีเชื่อ
ถือ ตัณหาอุปาทานคอยจุดไฟกิเลสให้เกิดขึ้น เป็นความชอบใจหรือ
ไม่ชอบใจ เช่นปุถุชน เพราะเมื่อท่านได้เสวยเวทนาคือมีความรู้สึก
อย่างใด บ่อเกิดปสาท คือความผ่องใสแห่งจิต และอริโมกข์ คือ
ความรู้เท่าทันอารมณ์ และน้อมไปสู่พระนิพพานอยู่เสมอ

“กอรณกอนุสัส (ในท้นหมายถึงเทพยดา) จัปตัว
ไว้นั้น เป็นคำเปรียบ หมายถึงการประพาศิพรหมจรรย์
(คือการบวช) ด้วยหวังว่า ด้วยผลแห่งบุญนั้น ตนจักได้ไป
เกิดในสวรรค์ เป็นเทพยดา นี่เป็นสิ่งที่ (นักบวช) พึง
หลีกเลี่ยงเสีย *๑

— พระไตรปิฎกฉบับไทย เล่ม ๑๔ หน้า ๒๒๕ ส.ส.

มรรคมืองค์ ๘ นั้น ประกอบด้วย

๑. สัมมาทิฎฐิ (ความเห็นชอบ) การปลุกฝั่งคติ
ปัญญาให้เจริญขึ้น และการใช้สติปัญญานั้นเพื่อความเข้าใจ
และแก้ปัญหาเรื่องความเห็นแก่ตัวและความทุกข์

*๑๑ พึงทราบว่ข้อนี้หมายถึงการปฏิบัติและจุดประสงค์ของนักบวช หรือ
การประพาศิพรหมจรรย์ซึ่งมุ่งความพ้นทุกข์ หรือการเวียนว่ายตายเกิด
เป็นจุดหมายปลายทาง ดังนั้นการมุ่งไปเกิดในสวรรค์ จึงเป็นเสมือน
หนึ่ง ลอดคมคติลงมาเท่านั้น ไม่ใช่เพราะว่าการเกิดในสวรรค์เป็นของ
เลวร้ายอย่างไรสำหรับฆราวาสทั่วไป หรือแม้แต่สำหรับภิกษุผู้นั้นเอง
ก็ได้เป็นบาปอกุศลอย่างไร หากจะถือว่า การบรรลุนิพพานเป็นความดี
ชั้นสูงสุด (best, highest) การเกิดในสวรรค์ก็อย่างนั้นก็เป็นอันดี
(good) แม้ว่าบางท่านคงจะไม่ยอมให้ถึงขั้นดีมาก (very good)
ก็ตาม แต่ถึงอย่างไร ๆ จะปรับเป็นขั้นเลว (bad หรือ evil) นั้น
คงยังไม่ได้ โดยมากนักปราชญ์ในปัจจุบันมักถูกสวรรค์และเทวดา
มากเกินไป ทั้ง ๆ ที่ตนเองก็ยังมักเลิเส้อยู่ไม่น้อย ซึ่งไม่ถึงขั้นจะเป็น
เทวดาอย่างแท้จริงเสียด้วยซ้ำ.

๒. สัมผัสกับปะ (ความดำรงชอบ) ได้แก่ความ
ดำรงหรือความนึกคิดในทางที่ไม่เกี่ยวข้องด้วยกามไม่เกี่ยว
ข้องด้วยพยายาบท และไม่เกี่ยวข้องด้วยความเบียดเบียน
ผู้อื่น

๓. สัมมวาจา (คำพูดชอบ) คือการละเว้นจาก
คำพูดที่ ทราม เท็จ และเพ้อเจ้อ

๔. สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) คือละเว้นจาก
การฆ่า การลักขโมย การดื่มน้ำเมา และการประพฤติก
ผิดในกาม คำว่าการประพฤติกผิดในกามนี้ สำหรับนักบวช
หมายถึงการประพฤติกพรหมจรรย์โดยตรง ส่วนฆราวาส
หมายถึงการงดเว้นจากการเป็นชู้สาว และการประพฤติกใน
ทางเพศที่ไม่สมควรอย่างอื่น ๆ

๕. สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีวิตชอบ) คือการเว้น
จากการอาชีพซึ่งทำให้เกิดผลร้าย หรือเป็นความประพฤติก
ไม่สมควร (แก่ผู้ปฏิบัติธรรม) เช่น การค้าขายเครื่อง
มีนเมา การค้าทาส และเครื่องประหาร (เป็นต้น)

๖. สัมมาวายามะ (ความพยายาม) คือการ
ละระเบียนวินัย ควบคุมตนเองเพื่อสร้างสม

กุศลเจตสิก (ความคิดที่ดีงาม) ให้เกิดขึ้น และกำจัดอกุศลเจตสิก (ความคิดที่ชั่วร้าย) ให้หมดสิ้นไป

๗. สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) ดูเหมือนว่าข้อนี้จะ เป็นข้อที่สำคัญที่สุด และมีเนื้อความลึกซึ้งที่สุดในเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติทางจิตของพระพุทธศาสนา โดยมีเนื้อความหมายรวมไปถึงข้อปฏิบัติทางจิตนานาประการ ข้อปฏิบัติเหล่านั้น มีไว้ให้เลือกสำหรับแต่ละคนที่มีความต้องการในทางจิตต่างกัน และที่มีโครงสร้างแห่งบุคคลลักษณะต่างกัน ตลอดจนถึงการตั้งสติเพื่อให้รู้เท่าทันเจตนา และแรงกระตุ้นที่แฝงอยู่ในจิตใต้สำนึกอีกด้วย

๘. สัมมาสมาธิ (ความตั้งใจมั่นชอบ) ได้แก่การฝึกหัดให้จิตคงอยู่กับวัตถุที่เป็นอารมณ์เป็นเวลานาน ๆ โดยไม่ปล่อยให้ออกแวกหรือฟุ้งซ่าน

พึงระลึกไว้อย่างหนึ่งว่า องค์ประกอบทั้ง ๘ เหล่านี้ ไม่ใช่หมายความว่าให้ผู้ปฏิบัตินำไปปฏิบัติทีละอย่างเป็นรายข้อไป แต่ต้องให้ยกขึ้นมาปฏิบัติพร้อมกันหมดในขณะเดียวกันทุกประการ ในการทำความเพียรเพื่อทำให้บุคคลลึกลับภาพ (หรือบารมี) ของตนวิวัฒนาการสมบูรณ์ถึงที่สุด

อย่างไรก็ตาม ไม่มีใครสามารถบรรลุนิพพานได้
ง่าย ๆ และรวดเร็ว *๑๒ ดังนั้น การที่บุคคล (บางคน) จะ
ผันใจตนเองอย่างเข้มนวด ให้ละทิ้งการงานทางโลกไปบวช
โดยที่ตนเองยังไม่มีความสามารถพอนั้น จึงเป็นสิ่งที่ไม่
สมควร แต่ในขณะเดียวกัน การติดแน่นอยู่กับการเสพสุข
ในกาม (โดยไม่คิดถอนตนออกหรือหาความรู้อะไรสูงขึ้นไปด้วย
เลย) นั้น ก็ไม่ถูกต้องเช่นเดียวกัน ในเรื่องนี้พระพุทธองค์
ได้ตรัสไว้ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรย่อมค่อย ๆ ลึก
และลาดชันลงไป ทีละชั้น ๆ ไม่โกรกชันลงไปทีเดียวฉับใด
การฝึกฝนอบรมในธรรมวินัยนั้นก็เช่นฉนั้น คือค่อยค่อย
เป็นไปทีละชั้น”

— อุทาน ๕๔

“ผู้มีปัญญาอบรมจิตใจเครื่องเคราหมองของตนไปทีละ
ชั้น ทีละเล็กละน้อย เป็นคราว ๆ เหมือนอย่างนายช่าง
(เงิน) ค่อย ๆ กำจัดสิ่งไม่บริสุทธิ์ที่ออกจากเงินนั้น”

— ธรรมบท ๒๓๔

*๑๒ ที่เห็นว่าง่ายและรวดเร็วในบางรายการ เช่นรายการของ พระพาหิย
และสังกัจจามณเฑร เป็นต้น ก็เพราะว่าท่านเหล่านั้นได้สร้างบารมี
คืออบรมจิตของตนเองมาเป็นเวลานานหลายชาติแล้ว ก่อนที่จะได้
มาพบและฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์

พนทนํ จผลํ จิตตํ

ทุรกขํ ทุณฺณิวารยํ

อุขํ กโรติ เมธาวํ

อสุกาโร ว เตชนํ

ผู้มีปัญญาย่อมทำจิตที่ตนรณ กวักแกว่ง รักษาปาก
ห้ามปาก ไว้ให้อยู่ในอำนาจได้ เหมือนช่างคร่ำครวญ
ให้ตรงไค้ฉนั้น

วริชว ฤเล ชิตโต

โกลโมกตอพุทโต

ปรีณทตํ จิตตํ

มารเชยฺยํ ปหาตเว

จิตนี้ เมื่อถูกยกขึ้นจากอาลัย คือกามคุณ เพื่อ
ละช่วงแห่งมาร ย่อมตนรณ (ที่จะกลับไปหาช่วงอีก) เหมือน
ปลาที่ถูกนำขึ้นจากน้ำ ย่อมตนรณ (ที่จะกลับไปหาน้ำอีก)
ฉนั้น

ทุณฺณิภคหสฺส ลหุโน

ขตฺถ กามนิปาติโน

จิตตสฺส ทมโถ สาธุ

จิตตํ ทนฺตํ สุขาวหํ

จิตนี้เป็นของห้ามยาก มีสภาพเบา มักตกไปใน
กามคุณเสมอ การฝึกจิตให้จึงเป็นความดี จิตที่ฝึกแล้ว
ย่อมนำสุขมาให้

พิมพ์ที่ บริษัท ชุมชุมช่าง จำกัด (แผนกการพิมพ์)
231 หลังอาคาร 10 ถนนราชดำเนินกลาง พระนคร
ร. 816943 - 61810 นายชม สุขปรีมัตถ์ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา
พฤศจิกายน 2510

สำนักงานเลขาธิการ
องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก

จัดพิมพ์
ครั้งที่สอง